

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
Szerkesztés: [illegible]

Pataki Pál

N. 286.

8094

F59 IX

Ház Rezső Múzeum Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

TÖRVÉNY GYAKORLATI
KÉZI KÖNYV.

Hites táblabírákká leendő
előkészületére.

Nemes Udvarhelyszék Rendei által
bizottmányilag szerkeztetve, 's. megállítva.

1844^{ben.}

NYOMATOTT

A' Csik Somlyói Klastrom betűivel.

2184

Nyomassékki.

Balási Jóseff *t. k.*

Fő Királybíró

Csik Somlyón Aug. 1^{én} 1844.

I.

Közönséges jog, Jus publicum.

- 1.) *Azon ország melynek lakói vagyunk régentén hogy neveztetett, s ma hogy neveztetik?*

Bérczes kis hazánk régebben a' benne lakott nemzetekről több nevek alatt fordul elő a' történetek könyveibe, így a' Gothusokról neveztetett Gothiának, a' Dacusokról Daciának, a' Romaiak alatt Ultra-sylvániának Transylvániának, ma pedig neveztetik Erdélyi nagy Fejedelemségnek.

- 2.) *Törvényes szempontból tekintve hányféle nemzetek lakják ma Erdélyt?*

Az Apr. Cons: 3. r. 1. Czimje szerint ma Erdélyt csak is kétféle nemzet lakja, t. i. *bé vett* és *elszenvedett*, - a' *bé vett* nemzetek a' Magyarok, Székelyek, és Szászok, a' kik az ország igazgatásába, törvény

A 2 hozá

hozásokba, az ország gyűlésén követek által békolyanak, 's. a' törvényhozó testet képezik: a' többi nemzetek mint az Oláhok, Görögök, Örmények, Bolgárok, Zsidók, Czigányok 's, a' t: *elszenvedett* nemzetek, kik a' polgári társaság boldogsága és jóléte előmozdítására nyújtanak segéd kezét, de még törvényhozatalainkba békem folyának, hivatalokat csak is bizonyos gradusig viselhetnek, mindazonáltal reménlenünk lehet, hogy eljön még azon boldog idő, melyben a' sok külön nemzeteket egymástól elválasztó közfal ledűlve, mindenkit, hozando üdvös törvényeink, a' polgári joggal élhetésre, 's azoknak gyakorlására, fölszabadítanak.

3.) *A magyar nemzet eredetiről, s régi lakhelyéről mit jegyezhetünk meg rövideden?*

A' magyar nemzet származásáról
a'

a' történetirók közül sokan nincsenek egy vélekedésen, mü azoknak vélekedéseik bonczolgatásába belé nem ereszkedve, melyek közül némelyek nem hogy figyelmet sem érdemlők, sőt nevetségesekek is, — a' bizonyosabbat követjük, 's azt mondjuk: hogy a' magyar nemzet Jáfetnek a' Noé kisebb fiának a' maradéka, (Praj) — laktak pedig Asiába a' Chinai birodalom északfelölly szomszédságába, az Irris, és Amar vizek közé letelepedve, ezen tartományt hosszas ideig birták, a' Chinaiak ellen férjfiason védvén magokat; de az egyenetlenség angyla konkolyt hintve közöttök, egymás között meg hasonlottak, 's a' szomszéd Chinaiaiktól is rettegett birodalom két részre szakadt, egyik rész a' Chinaiakkal véreik elpusztítására kezét fogván, a' gyengébb rész lakhelyéből kiűzetett, — a' kiűzött rész magát Asiának Baschiria tartományába megvonta, de csendességben itt sem lehetett, mert a' Topai

Tatóroktól szüntelen háborgattatván, magokat a' Volga vize mellé vonták, — ezen tartományt minekutánna annyira népesítették volna, hogy az szűk volta miatt őket nem táplálhatná, egymás között tanácsot tartának, elhatározván Európába lejendő kijöreteleket, ott egy oly tartományt keresendők, mely keblébe fogadhassa.

4-) *Hány izbe jöttek magyar eleink Európába, elsőbben miféle név alatt, és meddig tartott uralkodások?*

Három izben jöttek dicső magyar eleink Európába, még pedig elsőbben Krisztus születése után a' 374^{ik} esztendőben Balamber vezérsege alatt Hunnus névvel, 's azon tartományokat melyeken keresztül jöttek, részint meg hódítva, részint pedig azok által barátságokat meg nyerve, jármok alá hajtották, 's, végre sok viszontagságok

után el foglalták Pannoniát, mely akkor Moldova, Oláh, Erdély és Magyarországból állott, — 's minden napkeleti, és napnyugoti tartományokat adófizetővé tettek. — Átillának a' Hunnusok utolsó Királyának, 's Roma Isten ostorának 454^{be} történt szerencsétlen halála után, az ő három fiai Ellak, Dengezies, és Irnák a' Hunnus birodalmonni uralkodás aránt egymással meg nem egyezhethetvén, czivakodni kezdetek — ezt a' meg hódított szomszéd népek, kik irigy szemmel nézték a' Hunnusok nagy hatalmát, — leg jobb alkalmatosságnak vélvén nyakokból a' Hunnus járom kirázására, — fel támadtak ellenek, 's őket legyőzve, 's részint leölve, szép birodalmaktól meg fosztották, — az Átilla fiai közül csak is a' leg kisebb Irnák maradván meg életbe, a' ki még megmaradott, kevés népe egy részével elvonta magát a' Boristhenes és Tanais vizek közé, a' más

rész

rész pedig mint egy 300. fegyver fogható meg vonta magát Erdély napkeleti erdős részébe, a' kiknek a' Székel nemzet maradéka; 's így döntötte a' visszavonás és egyet nemértés dühe, a' Hunnusok birodalmát 469^{be} sirjába, onnan 553^{ba} ismét fel támadandót.

- 5.) *Másodszor miféle névvel jöttek bé Magyar eleink Európába, mikor, és meddig tartott uralkodásuk?*

A' Hunnus birodalom el pusztulása alatt virágzott Ásiába a' China szomszédságába a' Hunno Avarok birodalma, de az egyenetlenség köztökis erőre kapván őketis tönkre tette, 's birodalmokból ki menni kényszerítette, hazájokból ki üzve napnyugot felé vészik utjokot, 's ott a' Boristhenes és Tanaís vizeik között reá akadván a' Pannoniából ki üzött Hunnus maradékokra, — kik az Irnák, Uturgur, és

és Kuturgur fiairól Uturguroknak, és Kuturguroknak neveztettek — sokan közülök az Avarokkal mint attyokfiaival öszveszővetkezvén, 553^{ba} ismét bé jönnek Európába Hunno — Avarok neve alatt, — az Avarokhoz csatolt Hunnusoknak az Atilla birodalma, mint el vett örökségek viszá foglalása, lévén fő czéljok, — még ugyan azon esztendőbe bé jöttek Pannoniába, és azt el foglalják, idővel nevedvén erejek, birodalmokat annyira ki terjesztették, hogy az Anis, és Albis vizétől egész a' fekete tengerig parancsolnának, — nem szűnven az Avarok tovább is biródalmok szélesítésétől, nap nyugotra is bé kezdetek harapozni, ezt akkori nap nyugotti császár Nagy Károly vérmes szemmel nézvén, az Avarokat meg zaklatandó 791^{be} ellenek menyen, 's őket meg verve, adófizetőké teszi, 's lak helyül azon földet rendeli nekik, a' mely Karnotum, és Szombathely között

között fekszik, — melyet birnak mind addig míg harmadszor ki jönnek eleink Magyarok neve alatt; — szerencsétlenebb volt sorsok az Moldova, Oláh, és Erdély országba szorult Avaroknak, mert ezek részint külső ellenség által annyira meg emésztettek, hogy a' nevek is isméretlenné lenne.

6.) *Harmadszor mikor jönnek a' Magyarok Európába, 's kiknek vezérlése alatt?*

Átillának, az Avarok ki jövetelével a' Boristhenes és Tanais vize között maradott maradékai nagyon megszorodván, egy tágosabb birodalom megszerzéséről gondoskodnak, — Átillának Európába elpusztult birodalmáról meg emlékezvén, azt mint a' melyhez vérséget tartottak, elfoglalni határozzák, magok közül hét vezéreket választanak u: m: Almust, Eleudot, Kundot,

Oundot, Tósut, Hubát, Tuhutumot, ezen hét vezérek ujból fő Kapitánnak választák magok közül Almust, e' szavakkal adván néki a' fő hatalmat által: „*e' mái napságtól téged vezérünknek, és parancsoló urunknak választunk, — valahová vezet tégedet a' szerencse, oda követünk*“; ezután Almus, és a' hat fő Kapitány vezérsége alatt meg indultak 884^{be} hét seregre osztva, bé jöven Európába Orosz országot adófizetővé teszi, meg vervén az Oroszokat a' segítségekre ment Kúnokkal Kioviánál; ezen győzelem után a' Kun vezérek magokat megmaradott népeikkel a' Magyarok mellé csatolván, meg hódítják Lodomériát, és Galli-ciát, 's 889^{be} érkeznek Magyarországra szélire, leg elsőbbenis Ungvárt elfoglalják, a' melyről a' szomszéd népektől Ungarusoknak neveztettek: Ugyan azon esztendőben Almus öregsége miatt a' fő vezéri hivatalt le

le tévén, helyébe Árpádot a' fiát fő vezérnek választják, hogy míg él ő légyen vezérek, holtá után is az ő nemzetségénél maradván a' vezérségbenni elsőség: ezután a' Bolgároktól el foglalják tartományokat, 's lassan lassan egész Pannoniát. Erdély, elfoglalására Tuhutum küldetvén, ki az ott lakó Oláhokat megverve, az Árpád meg engedésével uralkodni kezd Erdélybe.

7.) *A' „Magyar” név honnan vette eredetét?*

Átillának maradékai a' Boristhenes és Tannais vizei között, az Irnák két fiáról Uturguroknak és Kuturguroknak neveztettek, az Uturguroknak volt Királya Gordás, a' ki Konstancinápolyba meg kereszteltetvén, a' maga alattvalói közé a' keresztény vallást bé akarta vinni, de ezek régi vallásokhoz hiven

hiven ragaszkodva, ötöt megölték, 's helyébe Királynak, testvérét Muagert, vagy Moagert tették, ki-röosztán Muageroknak Moageroknak, később Magyaroknak kezdeték neveztetni.

8.) *Mikor kapcsoltatott Erdély Magyar országhoz, 's meddig volt tagja a' szent Koronának.*

Tuhutum meg győzvén az Oláhokat, Erdélyt maga hatalma alá veszi, 's azt birjákis az ő maradékai egészen Szent Istvánig, — ki az 1000^{ik} esztendőbe Királynak választatván, a' még Gejza fejedelem által bé hozott keresztény hitet az egész országába ki terjesztette, az honnan Apostoli Királynak is neveztetik; — uralkodása kezdetén Erdély fejedelme 2^{ik} Gyula a' keresztényhit kiirtásával az előbbeni pogány vallást ujból lábra akarta állítani, azért ellenne nevezetesen a' Székelek felindulván

panaszoltak Szent Istvánnak, minek utánna Gyula a' Szent Istvántól lett megintésreis, hogy a' keresztény hit üldözésével hagyna fel, nem engedelmeskednék, sőt ellenne fel támadna, kényszerítve látta magát ezen jó Király a' fegyverfogásra, 's Erdélybe bé jöven, Gyulát megveri, jovait elvészi, 's abból alapítja a' Károlyfejérvári püspökséget, magát pedig két fiaival ki viszi Magyarországra, 's Erdélyt 1002^{be} Magyarországhoz kapcsolván Herczegek és Vajdák által igazgattatja, — Herczegeknek neveztetvén azon igazgatók kik Királyi vérből származtak, Vajdáknak, a' nem Királyi vérből valók, — Erdély a' Magyar koronának tagja volt egészen 2^{ik} Lajos Királyig, ki 1526^{ba} a' szerencsétlen Mohácsi ütközetben el esvén, azután következett meg hasonlóság miatt el vált Magyarországtól, 's nemzeti fejedelmei által kezdett igazgattatni.

9.) *A' közigazgatás, és a' törvények állapota a' Hunnuszok idejében milyen volt?*

A' Hunnuszok Atilláig Democratiai igazgatás alatt voltak, Atilla alatt pedig Monarchiara változott törvényekkel bírtak, mert Priscus Rhetor gyakorta hivatkozik a' Hunnuszok törvényeire, Atilláról pedig azt írja, hogy Atilla a' maga lak házából méltóságos tekintettel, hogy mindnyájon szemeiket reája függesztenék ki menvén, a' lakháza előtt Onegesiussal le ült, itten sokan kiknek pereik voltak hozzája járultak, és ítéletet nyertek. — Thuroci azt mondja, hogy bajos ügyeinek el látásokra egy bírót választottak magoknak, kit ők Kádárnak neveztek, ennek határozása csak úgy állott meg, ha a' Király azt meg erősítette: — ezek azt bizonyítják, hogy a' Hunnuszoknak törvényeik voltak, mert

mert törvény nélkül ítéletet nem nyerhettek. Bonfinis azt mondja, hogy Átilla maga országát törvényekkel meg erősítette, — de lehetetlen is lett volna oly nagy számu népet törvény nélkül annyi ellenségek között oly hosszas ideig az elpusztulástól meg őrzeni; ezen kívül voltak szokásaik is őket jellemzők, mert 1.) senki addig közüllök a' férjfiak sorába nem számláltatott, míg azt bé nem bizonyította, hogy ellenséget ölt. 2.) a' ki a' csatapiaczon el esett bajtársának testét onnan ki ragadta, annak jovaiban örökösödött. 3.) több feleségeket vehettek. 4.) ígéreteik oly szent volt, hogy azt más nemzetek eskü gyanánt vették, 5.) a' gyilkosokat, 's. tolvajokat keményen meg büntették. 6.) minden esztendőben három közönséges nemzeti gyűlést tartottak, egyet az esztendő első holnapjában, mást az ötödik holnapban, harmadikot ősszel, mikor marhájok, vagyonok számba vétetett.

10.) *A' Hunno Avaroknál milyen volt az igazgatás formája 's. törvényeikről mit tudunk?*

A' Hunno - Avaroknál az igazgatás formája a' történet írók szerint aristocratica volt, országok külön Hágiákra, vagy tartományokra volt fel osztva, mindenik Hágia 20. négy szeg mértföldet foglalván magába, és mindenik külön Chán vagy fejedelem által igazgattatván, — a' kardot nagyon becsül-ték, és arra esküdtek, — fogadásaiikat szentül meg tartották, — törvényeiknek is lenni kellett mint organizált civilis statusban lévőknek, de hogy azok miljenek lehettek, nem tudhatni.

11.) *A' Magyaroknál régen milyen volt az igazgatás formája?*

A' míg Almus fővezérnek nem választatott, *Aristocratica* volt a' hét nemzetség magának hét
B vezért

vezért választván, a' kik ezen hét vezér alatt egymás oltalmára szoross szövetséget kötöttek, — Almus és az ő maradékai fővezéreknek választatván, az igazgatás formája *limitata monarchica* lett, — mely későbbre az Árpád maradékinál a' Prol: 6. T. szerint Szt: Istvánig *democratica* volt; — hogy Árpád fölségi jogokkal élt, azt bizonyítja Béla Király névtelen író diákja a' következőkben: 1.) vezéreit különböző hadi expeditiókba ki rendelte. 2.) követséget küldött más nemzetekhez, azokkal békességet szövetséget kötött. 3.) Donatiokat adott. 4.) Hazafüsitott.

12.) *Micsoda feltételek mellett választották a' Magyarok Almust fővezéreknek, ezen feltételek hogy neveztetnek, és mik lehetnek ebből húzható észrevételeink.*

Almus a' következő feltételek mellett

mellett választatott fejedelemnek:

1.) Hogy a' míg élnének mind magoknak, mind pedig maradékaiknak az Almus nemzetségiből lenne fejedelmek.

2.) Hogy akármi jókat szerezhetnének magok fáradságaikkal, azokban mindeniknek része lenne.

3.) Hogy ezen fő személyek, kik szabad akaratjuk szerint uroknak választották Almust, se ők magok, se fiaik a' fejedelemnek tanácsától, és az országnak tisztos hivatalaitól el ne rekesztessenek.

4.) Hogy ha valaki a' fejedelem ellen hitetlen lenne, és zürzavart csinálna, annak vére ontassék.

5.) Hogy ha valamelyik fejedelem ez esküvést felbontani akarná, átok legyen rajta.

Ezen öt pontból álló törvényre mindnyájan meg esküvén, azt karjaikból kibocsátott vérek megivásával pecsétlék meg; — ezen pontok nevez-

tetnek az *eredeti szent szövetség* pontjainak, 's a' Magyar nemzet alapos törvényét foglalják magokba: ugyanis ezen szövetség

1° pontján alapul az Árpád fiu ágának a' fejedelmi székbéli örökösödése. a'

2^{on} alapszik a' nemességnek jószágaik aránti tulajdonossága, és keresményeikről szabad rendelkezés. a'

3^{on} Az Országgyűlés, a' belső Statustanács, a' nép, nemességnek a' felsőbb hivatalok viselése, és a királyi hivatalosok eredete. a'

4^{én} A' felség bántás, és hivtelenség bűne. az

5^{én} A' 2^{ik} András arany Bullája 3^{1^{ik}} articulussa, mely szerint akárki is, ha a' fejedelem a' törvényt meg nem tartotta, büntetés nélkül ellenmondhatott, és álhatott, — hanem ez a' Leopoldoli kötlevél 3^{ik} pontjában el töröltetett, — a' balramagyarázás által

által sok szomorú következtésekre adván alkalmat.

13.) *Az Árpád familiájából hány Királyok uralkodtak Magyar országba, és az ezek uralkodása alatt elfoljt idő hogy neveztetik törvényeinkbe?*

Az Árpád familiájából uralkodtak 23. Királyok, 's tartott uralkodások az 1301^{ik} esztendőig, a' mikor a' 300. esztendeig virágzott Árpád familiája 3^{ik} András-ba ki halt — ezen időszak neveztetik, „*periodus Arpádiáná*“nak, az ezután következett királyok uralkodása ideje „*periodus mixta*“nak, mint hogy a' királyság nem volt egy nemzetséghezis kötve különösen, hanem szabad választás utján történt a' királyválasztás.

14.) *Valyon a' Magyarok kijövetellekor mindnyájon nemessekvolt*

voltake', és mi a' különbség az Árpád, és mixta periodusbéli nemessek között?

Verböczi az 1. r. 3. T. 5. §. ssába azt mondja, hogy a' Magyarok mindnyájon egy vérből származván, eredetüképpen, és személy szerint mindnyájon nemessek voltak, — hanem közülök sokan az engedetlenség miatt nemességeket elvesztették, midőn t. i: a' hazát veszedelem fenyegette, és az akkorszélyelhordozni szokott véreskard látására a' kijelelt helyen ha meg nem jelent, és meg nem jelenésének helyes okát adni nem tudta, vagy szélyel daraboltatott, vagy pedig szolgálásra vettetett, és így sokan elvesztették nemessi szabadságokat. — különbség a' két periodusbéli nemessek között az, hogy az Árpádiána periodus béliek eredetüképpen mindnyájon nemessek lévén, neveztettek első elfoglaláskori nemesseknek, nemzetségeknek, tiszta, és kétségnélküli ne

nemesseknek, — azért neveztettek pedig így, hogy ők a, hét vezérek maradékai lévén, közülök voltak a' Király tanácsossai, az eredeti szent szövetség 3ik pontja szerint, 's gazdagabbak is lévén, ők viselték a' főbb hivatalokat. A' mixta periodusba lett nemessek az első elfoglaláskor, és felosztáskor jószágot nem kapván, a' Királyok által nékiek az el ajándékozható fiscalitásokból ki tüntetett érdemeik megjutalmaztatására jószág adatott, és azért adományos nemesseknek neveztetnek, tartozván az hazát fenyegető veszedelem idején az hazai oltalmára a' Király Zászlója alá felkelni, az honnan servientes regis, vagy Regni, névvel czimeztettek.

15.) *Mittudunk a' nemes Székely nemzet eredetiről?*

Atilla a' Hunnuszok nagy Királya meg

meg halván, az ő maradott három fia az országlás felett meg nem egyezhettek, hanem egymás ellen feltámadva, a' meghódított nemzetteknek alkalmatosságot nyújtottak a' Hunnus járom alolli kibuvásra, a' kik által annyira tönkreis tétetett a' Hunnus birodalom, hogy Átillának két fia az ütközetben elesvén, az egyik megmaradott kevés népének egy részével elvándorlana a' Boristhénés, és Tanais vizek közé, — ezen elvándorlottaktól elszakadott mint egy 3000 fegyver fogható, kik magokat Erdély napkeleti részébe, hol ma Udvarhely, Csik, Gyergyó, Három, és Maros székek fekszenek, megvonva, magok alkotott törvényeik, és szokásaik szerint egy előljárót kit Groffnak neveztek választván, azáltal igazgattattak. Vannak sokan a' kik a' Székeleknek a' Hunnusoktoli leszármazását kétségbe akarják vonni, 's más nemzetektől származtatják, de ezt tör

törvényeink megczáfolják, nevezetesen a' Decr: 3. r: 4. t: de hogy a' nemes Székely nemzet valósággal az Átilla Hunnus maradéka legyen, meg tetzik Béla Király névtelen íródeákja históriájából, mely mint hogy leg régibb, leg hitelesebb is, ki az 50. és 51^{ik} fejezetben ezt mondja: „*az Erdélyi Székelyek meg hallván az Arpád híret, és a' Magyarok béjövételét. Erdélyből a' Székely országból kimentek Pannoniába, Bihar vára alá, és ott a' Magyar vezérnek Utzubunak jelentették, sőt magokat megismértették, ki is őket elfogadta, és azután mindenütt a' Székelek voltak az előljáró sereges katonák.*“

16.) Erdélynek Magyar országhoz kapcsolása alkalmával, a' Székelek mitsoda feltételek mellett ad

adták magokat a' Szt: István Király uralkodása alá?

A' Székelyek a' következő feltételek mellett adták magokat Szt: István Király uralkodása alá:

1.) Minden lovas Székely személyszerént hadakozás idején felülni, 's a' Királlyal táborba szállani, és a' magok költségén egy hóldnapig hadakozni tartozik.

2.) Azontúl ha még a' harcz tart, és a' Király kívánja, köteles lészen nékiek hópénzt adni. —

3.) Tartoznak a' Király udvarában szüntelen 100. lovas vitézeket őrizetre tartani.

4.) Minden Király koronázáskor, megházasodásakor, és mikor elsőfia születik, az othon maradott Székelyek egy egy ökröt tartozának adni.

17.) *A' Magyar Királyok idejében a' nemes Székelynemzet pénzbéli adót fizetetté, 's az ökoradás hogy ment végbe?*

A' nemes Székelynemzet vérével szerezvén magának birtokot, azt mindörökké tulajdonosi jussal, és szabadsággal bírta, — ez, személyekreis mások feletti megkülönböztetést adott nékiek, mely szerént az ország igazgatásába befolytak, jószágaikról senkinek semmi legkisebb pénzbéli adót nem fizettek, az egy ökör adón kívül, — mely *ökörsütésnekis* nevezetik, — de ez is csak önkéntes adomány volt, és a' Király megkoronázásakor, megházasodásakor, és elsőfia születésekor adták; mely következő módon ment véghez, t: i: a' megmondott esetekben a' Székelyek Marosvásárhelyre, mely abban az időben Székelyvásárhelynek neveztetett, ökreiket behajtották, 's a' mely jó gazdának hat ökre volt, abból egy a' királyi biztosok által elvétetett 's megbéjegeztetett, — a' kinek négy volt, a' vett maga mellé egy két ökröst, ebből hasonlólag egy elvétetett, és meg

megbéjegeztetett, — az honnan vette az ökor sütés nevét: hogy ezen önkéntes adományon kívül a' Székelek sem a' Királynak, sem másnak senkinek semmi pénzbéli adóval nem tartoztak, azt bizonyítja 1° Mátyás Király oklevele, melyet a' Modénai táborban Mérei Magyar Balásnak a' Marosszéki, és Udvarhelyszéki Primipillusok, és Pixidariusok panaszára adott, — megesmervén abba, hogy a' Székelek sem a' Királynak, sem másnak senkinek semmi pénzbéli adóval nem tartoznak, az egy önkéntesen adni szokott ökor adáson kívül, ezt bizonyítja 1° Leopold kötlevele 14^{ik} pontja, ezt az 1599^{be} 9^{ber} 20^{án} költ 4^{ik} art. melyben Mihály Vajdának az ország ezen önkéntes ökor adót ajálja: — semmi pénzbéli adót nem fizettek tehát, hanem mind azon jussokkal, és szabadságokkal éltek mellyel a' Vármegyei első elfoglaláskori, és adományos nemesek, — minden kü

külömbőség, csak is némely helybéli szokásokba állott; és már erről mondja Verböczi a' 3. r. 4. t. egészen különböző törvénnyel és szokással élnek — *dissimili penitus lege et consuetudine gaudent.*

18.) *Mi a' külömbség a' Magyar nemes és a, Székely nemes közt?*

A' két nemesek közti külömbségek meg vannak a' D. 3. r. 4. t. és az 1555^{béli} Székely nemzeti törvényekben, melyek szerint a' Székely nemes, a' Magyar nemestől különbözött, és különbözik:

1.) Személyes jogaira nézve, mert a' Székelek eredeti egyenlőségeket, polgári rendszereket hosszabb ideig fenntartották, mint a' Magyar nemesek, a' nemesítés jogát nem kötvén a' koronához, és Királyi kegyelemhez.

2.) A' jószág tulajdonosságára nézve, mert a, Székelynemzet a-
bi

birodalom szerzés módjából egyenesfolyó tulajdonosi just nem adta által a' fejedelemnek, — hanem magának megtartotta, és azt nemzettség, és familiái elágazás szerént birta, az honnan a' fiu, és leány közti örökösödés nem függ az adomány levéltől, hanem a' nemzet törvényétől, 's ha fiu nints, leány az örökös, 's nevezetik fiuleánynak, ha mind a' két ág ki hal. nem a, fiscus örökösödik hanem a' szomszéd az eredeti osztály képzetiből, — notában jószágát nem veszi el, csak fejét; — de későbbre 1562^{be} meghatározott, hogy jószágát is vessze el, a' mikor sokan el is vesztették. A' Székely jószág felett támadott örökség iránti per há 3. forintot ér a' per tárgya, az udvarig felvihető, de vármegyén nem, ha 3000; arannyat nem ér a, per tárgya.

3.) A' hivatalok viselésére nézve, melyeket mint jószággal járó terheket a' familiák, és familiái elágazás szerént viselték.

4.) Némely büntetésekre nézve, mert holtdíjjok 25. mft. — eleven, fele, — nyelvváltság 42¹/₂, nagyobb hatalom 24. melyekből a' bíró az ítélet után maga részit abba az esetben is kiveheti, ha az alperes a' felperessel megbékélnek.

19.) *Hány classisra van a' nemes Székelynemzet felosztva?*

Három classisokra osztatott a' nemes Székelynemzet a' honnan „*Siculi trium generum*” névvel czimeztetik u: m: *primori-fő*, *primipilaris-lófő*, — és *pixidariális-gyalog*” rendre: ezen felosztásnak legelső nyomát láthatni 10. Mátyás Király oklevelében, melyet adott 1473^{ba} a' Modénai táborban. A' *primorok* azok voltak, kiknek nagyobb, és több józágaik voltak, és mivel a' hivatalviselés a' jószág terhe volt, ők viselték a' polgári rendben a' királybiróságot, 's más felsőbb hivatalokat.

A' Katonai rendben a' Generalis-
ságot, Kapitányságot 's a' t: a' *primipillusok* voltak a' lovaskatonák,
neveztetek primipillusoknak deáko-
son onnan, hogy mint bátor katonák
az ütközetben előll állottak, magya-
rul lófőknek onnan, mivel minden
primipillus fejenként egy egy lóval
tartozott az ütközetre előállani, — vi-
seltek polgári hivatalokat a' primorokkal együtt, mint ezt bizonyítja az
1505^{be} November 23^{án} Székely Ud-
varhelyen tartott Székelynemzeti
gyűlés határozata — A' *pixidariusok*
a' szegényebb Székelynemesekből
állottak, anyai nyelven neveztetnek
község, köznép, mivel a' közönsége-
sebb szolgálatokat ők vitték a' kato-
náskodásan kívül, — neveztetnek *Gya-
logoknak* is, mint hogy gyalog ka-
tonáskodtak, — darabontoknak, mivel
a' fejedelmi várakban mint örök szol-
gáltak, és mivel a' nemzeti fejedel-
mek alatt két ezredre osztattak a'
meg

meg különböztető jegyekről *ve-
ress*, és *zöld darabontoknak*.

20.) *Micsoda kötelességeik voltak
a' nemes Székely nemzet három
classissainak külön külön?*

Ámbár mind a' három rend ka-
tonáskodott, mind azon által birto-
kaikhoz képest külön mértékben,
mert a' primorok nem csak fejen-
ként, hanem birtokokhoz képest
két, három, 's több lovakkal tar-
toztak a' hadban meg jelenni, ki
vévén a' Királybirákat, 's más el-
kerülhetetlenül szükséges tisztvise-
lőket; ezeknek kötelességeit egy
1562^{be} költ articulus ezekben hatá-
rozza meg: „a' fő népek is az ő
„állapotjoknak, és rendeknek mi-
„voltok szerént, ki három lóval,
„ki négygyel, ki öttel legyen ké-
„szen, jó szerrel, kiknek is mű
„esztendőn által egy egy lóra
„8. ftot adatunk, mikor orszá-
C gunk

„gunk szüksége kívánnya, és szol-
 „gálatunkban téznek két két ft hó-
 „pénzt adatunk nékiek.“

A' primipillusok a' Magyar Ki-
 rályok idejében szüntelen száz lovast
 tartoztak tartani az udvar őrizetére,
 a' kik esztendőnként háromszor vál-
 toztak — ezek kötelességek volt a' nem-
 zeti fejedelmek alatt az háboru idején
 fejenként felkelni, ott végig jelen-
 lenni: ezekről az idézett 1562^{ik} artic:
 ezeket mondja: „ők is t: i: a' Lófejek,
 „lovakkal, pánczéllal, zsidákkal,
 „paissal, kopjakkal, hadakozókép-
 „pen jó moddal légyenek készen,
 „ugy hogy minden lófő az ő lófő-
 „ségéről a' mű parancsolatunkra az
 „ország szükségire valamikor kel-
 „letendének, egy egy lóval indul-
 „hassanak, kik egy holnapon az ők
 „költségekkal éljenek, azután mű
 „nékiek minden lóra segítségül kik-
 „nek kiknek egy forintot adatunk.“

A' pixidariusoknakis kötelességek
 volt

volt háboru idején fejenként felkel-
 ni 's az hadba végig jelenleni.

21.) *Egyik rendből a' másikba való
 átmenetel hogy történt?*

A' Székelynemzet három rendre
 való osztása, a' személyes jussokra
 nézve semmi különbséget nem
 szült, minden különbség csak is a'
 kötelesség felsőbbségében, és ne-
 messebb voltában álván, — az hon-
 nan a' Magyar Királyok alatt az
 ily alsóbb egyik rendből a' másikba
 való általmenetel nem kiváltságok,
 és kiváltságos levelekkel történt,
 hanem az Erdélyi Vajda, és Szé-
 kelek Grofja lustráltatván, a' kik
 tehetősebbek, és a' felsőbb hiva-
 talok viselésére alkalmasabbak vol-
 tak, emeltettek az alsóbb rendből
 a' felsőbbre, — arra pedig meg ki-
 vántatott az 1^ő Mátyás Király ok-
 levele szerént, hogy ha gyalog a'
 lovagi rendbe akart menni, lett

légyen három annyi jósága, mint egy más gyalognak, — ha lófő akart a' főrendbe menni, hasonlólag három lófő jósága lett légyen; az az, hogy három lovas katonát állithasson ki rólla: ez is azt bizonyítja, hogy a' Székelyek három rendje egyforma nemessi jussal bírt, 's hogy egyforma nemessek mind.

22.) *Micsoda viszontagságokat szenvedtek a' Székelyek a' nemzeti fejedelmek alatt?*

A' nemes Székelynemzet hanyatlása, 's jogaiból való kiforgatása kezdetét a' nemzeti fejedelmek idejére tehetjük, mire okot, szolgáltatott a' szentcéltől elintéztet Unio félszeg magyarázatja, — ugyan is az unio által megegyezvén a' három nemzet mind a' katonáskodás, mind az adózás terhé-
nél egyenlő hordozására, midőn a' Székelyprimorok és primipillusok jobbágyságai, az adó egy harmad részének ki fizetésére elégtelenek

nának, az adózás terhe a' pixidariusokra is által tétetett erőszakoson, nevelte ezen terhét még fejedelem János Sigmondnak a' Székelynemzet aránti gyűlölsége, ki a' köznépet dézmával, 's más szokatlan, 's törvénytelen terhekkal kezdte nyomni, mihez járult még a' primoroknak nagy-ravágyása, 's uralkodása a' köznépen; ezen törvénytelen nyomatásra végre el keseredvén a' pixidáriusok, jussot fegyverrel kívánták vissza szerezni, 's 1562^{be} mint egy 40,000 a' Vajai térségen öszve sereglének, de a' szerencse nékiek nem kedvezvén, a' fejedelem katonái által meg veret-
tek, 's még nagyobb nyomoruságra buktattak; — ugyan azon esztendőben a' Segesváron tartott ország gyűlés által, mert ősi szabadságok el vesz-tésére, 's jobbágyságra kárhoztattak, 's egyszer 's mind ezen gyűlésen meg határoztaték, hogy a' Székely a' D. 3. r. 4. t. ellennére a' nota e-
seteibe

seteibe ne csak fejét, hanem jóságátis veszesse el, 's az száljon a' fiskusra, 's azt a' fejedelem el is ajándékozhassa; innen van már az, hogy a' székely földön donatios jóságok ma is találtnak: a' Székelynemzet ezen jussai felforgatásával nem elégedvén meg János Sigmond, hogy szerencsétlen sorsokat velek még jobban éreztethesse, az ök gyalázattjokra két várakat építtetett, egyet Udvarhelyre, melyet „*Székelytámad*,” mást Háromszékre, és ezt „*Székelybánja*” váraknak nevezte, melyek későbbre Mihály Vajda alatt 1599^{be} a' kitől szabadságaikat vissza nyerték vala; hogy gyászos sorsoknak emlékezete se légyen, le rontattak általlok: másodszor notáztattak 1571^{be} Bátori István alatt a' Békesi Gáspárhoz való állásért.

23.) *Mikor szabadulnak fel a' székelyek a' nota aloll?*

Bátori Sigmond a' kinek fel tett szándéka volt a' Török portától el szakadni, egyébként a' székelyeket maga részére hódítani nem tudván csak előbenni szabadságok vissza adása mellett, azt nékiék vissza adja, de a' Törököt meg vervén, még ugyan azon esztendőben t. i: 1595^{be} a' Fejérvári országgyűlésén ujbol előbbeni állapotjukba tétetnek vissza azon okból, hogy a' Székelyek a' nékiék adott szabadsággal vissza éltek, és a' fejedelem is a' nemesi jussokból le nem huzhatott: Mihály Vajda 1599^{be} Erdélybe béütvén, azt azon szin alatt, hogy a' Romai császár számára akarja el foglalni, maga hatalma alá igyekezett hajtani, — ennek könnyebb el érhetésére a' Székelyeket, szabadságaik vissza adásával maga részére vonja,

a'

a' kiknek vitézsége által Bátori András-son győzedelmeskedvén, Fejérvárra országgyűlést hirdet, az hola' segesvári országgyűlés határozatai el tör-
lésével a' Székelyek szabadsága vis-
szaadatik, de nem sokáig élvezhet-
ték a' szabadság édes örömét, mert
Mihály vajda meg öletvén, más esz-
tendőbe minden privilégiumai mint
törvénytelen fejedelemnek meg sem-
misítették — az A. C. 4. r. 15. t. 5. a. 's
így a' Székelyek újra előbbi szolgál-
ságokba vissza estek, 's mind a' nota
alatt voltak 1635^{ig}, a' mikor 1^ő Rá-
kóczi György által lustráltatnak, 's
mind a' három rend állondóul meg-
külömböztettetik: ennek nyomát lát-
hatni az A. C. 3. r. 76. t. 12. a. — ne-
vezetes ezen privilégiumba az, hogy
ha a' Székelyleány paraszthoz mé-
gyen férjhez, ö jóságot nem kap,
hanem a' vérek által pénzel fizettetik-
ki, hogy ne hogy jobbágy örökségé
váljon a' Székely jóság.

24.)

24.) *Erdélynek a' felséges Austri-
ai ház alá való menetelével
micsoda változásokat szen-
vedtek a' nemes Székelynemzet
jussai, és szabadsági?*

A' Székelynemzetnek a' felsé-
ges Austriai ház alatt két súlyos
terüh nyomatott a' nyakába, — egy-
ik az *adó* másik az *állandó kato-
naság által*.

Adót a' nemes Székelynemzet
a' Magyar királyok alatt soha nem
fizetett, hanem az hazavédelmére
mint más nemessek katonáskodott —
hogy nem adózott a' Székelynem-
zet, azt bizonyítja 1^ő Mátyás ki-
rállynak 1473^{ba} adott oklevele,
melyben elesméri, hogy a' Székely-
ek senkinek semmi pénzbeli adó-
val nem tartoznak; ezt bizonyítják
1^ő Ferdinándnak 1555^{be} Erdély-
be bé küldött Biztossai, kik a'
császárt a' Székelyekről eképpen
tudositják: „*Siculi in communi*
om.

„*omnes sunt nobiles, ab omnibus
 „contributionibus exempti, sed di-
 „stributi in tres ordines, omnes ta-
 „menut dictum nobiles.*“ a' nemzeti fe-
 jedelmek alatt az unionál fogva, midőn
 a' harmad rész adót a' gyalog és lófő
 Székelyek jobbágysai fizetni nem tud-
 nák, az adózás törvénytelenül a' gya-
 log Székelyekre is reá rovatott, mely-
 nek lett az 1562^{béli} lázadás, és notáz-
 tatás a' következése, — ezen notázta-
 tás után is nem minden Székelyek
 adoztak, mint ezt bizonyítja 1608^{ba} a'
 kolosvári gyűlésen éppen e' tárgyba
 költ 3^{ik} a. ezen szavakban, „a' köz Szé-
 „kelységet pedig nagyságod fő-
 „emberei Commissáriussi által ta-
 „náltassa meg Udvarhelyt, a' hol-
 „ott ő nékiek közönséges gyűlések
 „lészen Szentgyörgy napja előtti
 „hétfőn, hogy az Unionak tartása
 „szerént, az országnak több részeit
 „meg szánván, a' kik ebben a'
 „tereh viselésben egyetértenek, ők is
 „e' béli segítségüket meg ne vonják“

ez meg erősített, az után 1621^{be} és
 1653^{ba} mint ezt 1662 October 20^{án}
 a' Megyesi gyűlésen hozott törvény
 bizonyítja ezen Szovakban, „a' Szé-
 „kelységen minden szabad, és job-
 „bágy rend, a' kinek négy ökre
 „vagy több van, adjon egy egy tal-
 „lért, — a' kinek két ökre, fél tallért —
 „vagy egy forintot, — a' kinek sem-
 „mi marhája nintsen, négy ember
 „egy tallért — mivel pedig az or-
 „szágnak ilyen rend kívül való
 „szükségében, és pusztult állapot-
 „jában nemesi szabadságoknak sé-
 „relmével kényszeritetnek moston
 „az adózásra lépni, — Isten az ide-
 „gen nemzeteket az országból ki-
 „vivén, adózással ujabban ne terhel-
 „tessenek;“ ezt bizonyítja a' Leopoldi
 hit levél 14^{ik} pontja is. — Nemesi
 Szabadságok, 's ezen törvények el-
 lennére is fizetnek adót a' Székelyek
 a' más két nemzet fel segillésére,
 de ellentmondással, 1692^{be} 1693^{ba}
 és

és 1701^{be} végre 1711^{be} a' Szathmári cōpositio szerént a' fegyverből kivetkeztetnek, de az adót hordozák, a' más két nemzetek csak ugyan nem egy mértékbe; — 1714^{be} meg határoztatik, hogy minden olyan nemes kinek két szolgáló embere nincs fizessen adót, — ekkor a' Székelységis bévonatik az adó alá, 's mostis annak törvénytelen terhe alatt nyög.

25-) *Mikor nyomatott a' nemes Székely nemzet nyakára állandóul a' fegyver?*

1714^{be} aprilis 29^{én} valamint minden más katonaságtól Erdélyben, ugy a' Székelyektől is el vétetett a' fegyver 's fegyver nélkül voltak egész Mária Therésiáig, a' ki állandó katonaságot akaráván felálítani, arra a' Székelyeket mind a' mellett is, hogy ök mint más nemesek, az haza oltalmára szükség idején felkelni tartoztak, — leg

leg alkalmatossabbaknak látván 1762^{be} Gyergyó, Csik, Háromszék, Miklosvár, és Bardocz Székekben ki osztatja a' fegyvert, azon jus fenn hagyással, hogy a' mikor a' szükség kívánandja Udvarhelyi, Maros, és Aranyas Székeket is felfegyverkeztethesse, de ezek 50 esztendő óta ellévén szokva a' katonaságtól, ezen nagy kegyességét Mária Therésiának meg köszönik, 's a' fegyvert tisztelettel visszaadják, — erről tudósítván a' királyné, ujbol ki osztatni parancsolja, de a' Székelyek ujbol nem fogadják el, mig végre a' híres Madéfalvi veszedelem után fegyveres erővel kényszeritetnek azt fel venni, 's ma is az alatt nyögnek az említett Székek lakossai; így lassanként majd minden jussaiktól meg fosztattak, csak még tiszteik szabad választása vala meg támadatlanul, de ez is már megtámadtatván, attól félhetni szinte, hogy a, nemes Székely nemzet, jussainak, és szabadsá-

ságainak csak is szép hírével maradand, 's azok nem egyebütt, csak is a' papirosson holt betükbe fognak fel találtatni, halotti sirversül szolgálándók az eltemetett Székely szabadságnak.

26.) *Miféle feltételek kívántattak meg hogy a' Magyar király törvényes legyen?*

Szent Istvántól fogva az egyes házakból való uralkodokig, arra hogy a' Magyar király törvényes legyen, meg kívántattak:

1.) Az Árpád véreből való származás.

2.) Az országgyűlésenni szabad választás.

3.) A' király meg esküvése az ország jussai és szabadságai megtartására, és oltalmazására.

4.) A' szent koronávoli meg koronázás, mely oly el mulhatatlan szükséges volt, hogy ha valaki királynak megválasztatott is de
meg

meg nem koronáztatott, az törvényes király nem volt.

Az Árpád vére ki halászával a' felséges Austriai ház alávaló menetelig 1690^{be} meg kívántatott az ország gyűlésenni szabad választás, a' szent koronávoli meg koronázás, és az ország jussai, 's szabadságai megtartására az esküvés.

A' felséges Austriai ház alá való menetellel meg kívántatik, hogy a' király legyen az austriai házból a' nagyobb fiu, a' fiu nem létebe a' nagyobb leány, a' sanctio pragmatica szerént, — a' meg koronázás, — és megesküvés. —

27.) *Erdélynek Magyarországtól elvállása után mik voltak a' meg kívántatók arra hogy a' fejedlem törvényes legyen?*

Meg kívántatott:

1.) Hogy az országgyűlésen szabadon választassék.

2.)

2.) A' fejedelemnek a' Török udvar általi meg erősítése, és a' fejedelmi czimereknek meg nyerése.

3.) A' feltételekre valo megesküvés.

4.) A' béiktatás.

Az Austriai ház alá valo menetelután pedig megkivántatik:

1.) Hogy legyen egyszer's mind Magyar országnak is törvényes koronás királya az 1791^{béi} 6. a. szerént.

2.) Az ország jussainak, és szabadságainak meg tartásáról szolló assécuratorium Diploma le küldése.

3.) Hitének letétele, melyet a' fejedelem lelkére a' királyi Biztos téssen le.

28.) *Mi az adó, hányféle volt a' nemzeti fejedelmek alatt, s' mahogyo áll?*

Az adó azon jövedelme az ország-

szágnak, melyet az alattvalok nem a' fejedelmi méltóság fentartására, hanem az ország szükségeire tartoznak adni.

Erdélyben a' nemzeti fejedelmek alatt az adó *ötfele* volt; a' *fejedelem*, a' *Törökporta*, az *örizetek számára*, a' *várook meg erősítésére*, és a' *közönséges szükségekre*: — ezen adózás 1545^{től} 1578^{ig} *kapuszám* szerénti volt, minden gazda, szegény ugy, mint gazdag, — egy kaput téven, fizetett 60. pénzt. 1578^{tól} 1608^{ig} minden ember kinek 60. forintig érője volt, tett egy kaput, és fizetett rolla 99. pénzt, — a' Törökportának 150. pénzt, néha naturálékot is; — 1608^{ba} meg határozatlik, hogy 10. gazda tégyen egy kaput, 's fizessen 9. forintot, ez 1666^{ig} fel hágott 20. ftra, 1666^{ba} 100. ftra, 1687^{be} 200. ftra, 1689^{be} 250. ftra, 1680^{ba} nagyon meg terhesedvén a' Töröknek fizetendő adó, a' nemesek is adóztak, hanem az akkori törvények, mint azon nyomoruságos

D.

idők.

idökhöz alkalmazottak, el töröltettek.
 Erdély 1690^{be} a' felséges Austriai ház kormányzása alá adván magát, az adója az ugy nevezett Leopoldi hit levél 12^{ik} pontjába öszvesen békeség idején 50,000. aranyba, az Erdély és Magyar ország ellen ki ütendő háborukkor 400,000 Rftba állitatik meg, — s hogy ha ezen mennyiség elég nem lenne, azt más fejedelmi jövedelmekből köteles pótolni a' felség, de ez csak papirosson áll, — mert Mária Therésia a' Domestica conscriptiot 1754^{be} béhozván, a' mostani adórendszert fel állította, mely szerint adó alá jönnek az egyházi nemessek, ármálisták, a' kinek két szolgáló embere nincs, a' kik pedig 1753. után kapnak armalist, ha 10. szolgáló emberek nincsen, — s már ma ezen Systhema szerint fizettetik az adó fő szám szerint, minden ingo, és ingatlan javak után, egy első classisu föld szántó földtől 20. krt, 2^{iktól} 16. 3^{iktól}

12. 4^{iktól} 8. krt ezüsbe, egy jármas ökor, nyerges hámas lótól 24. krt, egy tino 15. krt egy sertés öt krt, egy juh, és egy kosár méh után 3. krt, és ez a' Székely földönis e' képpen fizettetik.

29.) *Mittudunk a' Szászokrol?*

A' Szászokat hozta bé Erdélybe 2^{ik} Gézza 1142. körül, és telepítette meg azon földre, melyet mais birnak; külön törvényel élnek a' Magyarok és Székelyektől „Statuta Saxonum“ czim alatt: többet rollok tudni czélunkhoz nem tartozó.

MAGÁNY JOG

- 1.) *Mi a' törvény, hány féle, és mik tárgyai?*

A' törvény az a' közönséges rendszabás, mely által akármely Birodalom bátorságára, és boldogságára szolgáló eszközök meg határozatnak, — melyek az országgyűlése által hozatván, a' fejedelem által meg erősítetnek, és kihirdettetnek; — *kétféle; irott, és nem irott*: — tárgyai az országban minden renden lévő személyek, vagyonok, azoknak meg szerzése, és meg tartása.

- 2.) *Azon személyek kikért a' törvény hózatott, hány félek?*

Régebben voltak *nemessek*, és *parasztok*, — ma *külsők*, és *belsők*, az az *világiak*, és *papok*, — a' *külsők* ujbol két félek, *polgárok*, és *katonák*; — a' *katonák* miolta Erdély a' felséges Austriai ház alá

ment, és az állandó katonaság felállított, személyekre nézve külön törvénnyel élnek, de vagyonokra a' polgári törvény alá tartoznak; — az *egyházi* és *világi* személyeknek hasonló képpen vagyonokra nézve jussaik egyenlők, a' Decr: 1. r. 2. t. sz. — személyjekre nézt pedig különbözök az idézett törvény czik nél fogva, — mert a' praelatusoknak 200, a' nemeseknek pedig 50. nehéz gira a' dijjok, minden gira 4. ezüst mftot tévén; — a' *papok* személyes tetteikre az egyházi törvény széktől fügnek, mind addig mig valamely főbenjáró véték miatt hivataloktól meg fosztatván a' külső törvényhatóságnak átadatnak.

- 3.) *Hány értelemben vétetik a' nemesség?*

Két értelemben, a' *morális* és *legális* értelemben; — a' *morális nemesség* a' midönvalakit saját érde-
mei

me, és erköltse nemessit; — a' *légá-*
lis midön a' törvényes fejedelem
valakit kitetsző érdemei meg jutal-
mazására a' köznéptől meg külö-
böztetvén, feljebb sorsra emel, kü-
lönös szabadságokkal ajándékoz
meg, — a' törvényhozó hatalom ré-
szessévé teszi; 's már ezen jussokkal
való élhetés nemességnek nevez-
tetik.

4.) *A' légális nemesség honnan vet-*
te eredetét.?

A' Magyarok midön Schythiá-
ból ki jöttek, egy nemzetségből
származván, mindnyájon nemes-
sek voltak, de későbbben közüllök
ezen nemessi szabadságokat sokan
elvesztették, a' mint verböczi az 1.
r. 3. t. mondja, meg álitatot volt t: i:
hogy a' ki a' közönség parancso-
latjára, és a' véres kard széljelhor-
dozására a' ki jelent helyen minden
heljes oknélkült meg nem jelennék,
az

az vagy széljel daraboltatott, vagy
pedig szolgálásra vettetett, — a' szol-
gaság ezen egy eseténél több esetek-
re is találhatni, a' régi törvények-
ben, melyek magok után mind szol-
gaságot vontak, — de továbbá sokan
el szegényedvén, magokat a' gazda-
gabbaknak szolgácul adták, — de még
az is nagyon hihető, hogy a' Magya-
rok csak magokra nem jöttek, hanem
a' legyőzött nemzetek közül magok-
kal számtalan szolgákotis hoztak, 's
a' Pannoniába magokat meg nem a-
dó nemzeteket is szolgákká tették:
midön pedig az eredeti nemesek a'
közbe jött sok háboruk miatt nagyon
meg fogytak volna, a' királyok a' ka-
tonáskodásban magokat érdemesített
személyeket, minekutánna Szt. István-
nak a' nemesítési és jóság ajándé-
kozhatási jog, a' Decr: 1. r. 3. t. sze-
rént által adatott, meg nemesítették, —
melynél fogva az után senki nemes
nem lehetett, ha csak a' törvényesen
választott, és a' meg koronázott Ki-

rály által azzá nem tétetett; úgy király sem, ha csak az ország nemessei által nem választatott, és meg nem koronáztatott.

5.) *Hányféle a' nemesség?*

Kétféle eredeti és szerzett, — eredeti nemessek azok, kik az első békjövételkori nemességeket megtartották, a' miljenek most kevesen vannak: — szerzett nemesség, a' melyet valaki a' törvényes fejedelemtől nyer, kitetsző hadi, vagy polgári érdemeiért.

6.) *Hány titulus alatt nyerhet valaki nemességet?*

Nyerhet 1^{ör} *Donatio*, adomány útján, melynek nevei az *Adoptio*, *fiu fogadás*, és *præfectio*, leány *fiusítás*. 2^{ör} *Armálissal* 3^{ör} *haza-fiusítással*.

7.) *Mi a' Donátio, és hányféle?*

A' *Donatio* a' koronára törvényes-

nyesen vissza szállott jóvaknak, a' fejedelem által valakinek ki tetsző érdemei megjutalmazására lett örökös átadása: *kétféle, tiszta*, és *elegyes*, — *tiszta* az midőn csupa az érdem meg jutalmaztatására adatik; — *elegyes* az, midőn a' tett érdem, valamely jóságnak megnyerhetésére nem lévén elégséges, még a' nyerő által pénzis fizetetik: — a' nyert jóságba a' nyertesnek magát a' donatio kelésétől számlálva, esztendő alatt elmulthatatlanul bé kel iktattatni, különben a' donationak elvész az ereje.

8.) *A' Székely jóságokra a' fejedelem adhate donátiot?*

A' Székely gyalogok 1562^{be} a' Segesvári gyűlésen János Sigmond alatt notáztatván jóságaik, az 3. r. 4. t. ellennére töllök elvették, és donatio útján el ajándékoztattak, ennek nyomán bécsusztat-

tatták a' fejedelmi just a' Székely földre is, 's ma azon jóságokat, a' melyekbe bévitetett a' fejedelmi jus, a' Birtokosok magszakadása, vagy notáztatásával, a' fejedelem el ajándékozhatja; és így ma a, Székelyföldön is lehet donatio utján jóságot nyerni.

9.) *Mi a' fiu fogadás adoptio, és ki fogadhat?*

A' *fiufogadás* a' D. 1. r. 8. t. az, midőn valamely magtalan nemes egy nemtelent örökössivé téssen jóságaiba, fejedelmi megegyezés hozzá járultával; itt is az esztendő alatti bé igtatás elmulthatatlanul szükséges. — Fiat fogadni vagy jogok azoknak, kik valamely donátios jóságot birnak, és semmi maradékok nincs.

10.) *A' Székely adoptálhate?*

Igen azon jóságba, melyet dona-

natioval bir, de a' tiszta Székely jóságba, melybe a' fejedelmi jus bé vive nincs, a' szomszéd praëjudiciumára nem fogadhat, a' szomszéd lévén az örökös a' magszakadás esetiben.

11.) *Mi a' leány füsittás, és kik füsithatnak?*

A' *Leány füsittás*, — *præfectio*, — valamely Leánynak az atyai csupa fiat illető jóságokba, fejedelmi meg egyezés által való örökössé tétele: — füsithatnak azok, kiknek donátiojok csak is a' fiuágra lévén regulázva, fiumaradékok nincs, hanem csak leányok: mind a' fiufogadásba, mind a' leányfüsittásba a, fejedelmi megegyezés, és az esztendő alatti bé igtatás elmulthatatlanul meg kívántatik, mert azáltal a' maradékok megnemesitetnek; noha a' praëfecta személy szerént nemes is mindazonáltal, ha pa-

paraszthoz nemtelenhez mégyn férjhez, a' mondott fejedelmi megegyezés nélkül, maradékai nemesek nem lesznek, így praeficiálhatnak az ármálisták is.

12.) *A' Székelyföldönvane helye a' leányfiusittásnak, 's kívántatike arra fejedelmi megegyezés?*

A' Székelynemzetnek 1559^{be} költ constitutioja 21. 22. és 23. pontjai szerint, ha a' Székelyembernek fia nincs, csak leánya, akkor a' leány természetes fiu, Székelesen fiuleány, és erre semmi fejedelmi megegyezésre szükség nincs, mert a' Székelyek az eredeti elfoglalásnál fogva birván josaigaikat, abba a' fejedelmi just bé sem is vitték; van ellenben az olyan josaigra nézve szükség a. fejedelmi megegyezésre a' leányfiusittáskor, melybe a' fejedelmi jus vagy erőszakoson, vagy önkéntesen bévitetett, mert ezek a' más

más adományos josaigok természetit követik:

13.) *Mi a' második nemessitő mód, hol vészi eredetét, és mi megnyerése módja?*

A' második nemessítés módja az *armalis*, mely érdemes személynek személye nemesítésére adatik a' fejedelem által a' D. 1. r. 6. t. értelme szerént, — eredetét vette Sigmond alatt, a ki kezdette osztogatni a' czimeres nemesítő leveleket, azon okból, hogy az ő ideig az elajándékozható fiscalítások nagyon megfogyván, az érdemekeket josaiggalis, — mint az előtte élt királyok nem jutalmazhatván meg josaigadás nélküli nemesítőleveleket kezdett osztogatni; — Hogy valaki czimeres nemességet nyerhesen, szükség hogy kérelmével azon vármegye vagy Szék rendeihez folyamodják, melynek kebelibe lakik,

kik, hogy ha kérelmét a' rendek érde-
mesnek látják ajálják a' felséges kir:
fő kormány széknak, a' mely az
1791^{béli} 19. a. szerént az ajállást az
udvar eleibe terjeszti, 's ha az ud-
varnál elfogadódik, ott a' nemesi-
tő levél a' fejedelem, cancellarius,
és secretarius aláírásokkal kiada-
tik, béiratván az ugy nevezett li-
ber dignitatumba; megnyervén
valaki az armalist, azt nem elég
csak az ország gyűlésén kihirdetni,
hanem azon megyébe, vagy szé-
ke is a' hol lakik kihirdetendő; kü-
lömben semmitér.

14.) *A' székelj földön vannak e'
ármálisok, 's mi az oka lételek-
nek?*

Noha a' Székely nemzet eredeti
nemes, mindazonáltal bécsuszott
oda is az ármális, — oka az 1562^{be}
történt nota, mert ekkor az utolsó
rendje a' Székeleknek nemesi sza-
bad-

badságoktól megfosztatván, 's a'
primoroknak jobbágyul adatván,
a' töllök lett sanyargatás, és elnyo-
más nekik is eszekbe juttatta e-
zen modját a' nyomorgatás alolli
menekülésnek, 's így kezdetek a'
fejedelmektől armálisokat kérni, és
nyerni.

15.) *Mi a' harmadik modja a' ne-
mesítésnek?*

A' *Hazafiusítás* — *indigenatus*;
melynél fogva az érdemes külföl-
diek az ország rendeihez foljamod-
ván, onnan a' felséghez az ország
nemessei sorába való felvételek-
ért fel ajáltatnak, mely megjövén
a' felségtől, a' hazafiusított mind
jóságot szerezhethet, mind pedig hi-
vatalokat viselhet, külömben pe-
dig nem: — hazafiusodhatik még va-
laki valamely városbanni huzomos
lakás által is, de ez nemességet nem
ád, 's inkább polgáriasodásnak, —
ci-

civilisatio, — mint hazafiusodásnak, neveztetik.

16.) *Mik a' nemeseknek kivált képpenni személyes jogaik?*

A' Decr. 1. r. 9. t. szerént a' nemeseknek négy kiváltképpen való *prærogatívái* vannak:

1.) Hogy őket rendes törvény útján kívül, senki, sem személyekben, sem vagyonokban meg nem háborithatja, meg nem károsithatja.

2.) Csak a' törvényesen megkoronázott királyoknak fejedelmeknek, vagynak hatalmuk alatt.

3.) A' maga jóságán termelt mindenféle javait, úgy azokat is, melyeket nem kereskedésre vészen, az országba minden adózás, dézma, vám, harminczad nélkül viheti, használhatja. A. C. 5. r. 90 ediet:

4.) Hogy ha valameljik fejedelem

lem a' 2^{ik} András kiváltság levele 31^{ik} pontjába ki tettek ellen cselekedne, nota büntetése nélkül a' fejedelem tettének ellenne mondhasanak, — de ez későbbben a' Leopoldi kötlevel 3^{ik} pontjába eltöröltetett, sok visszaélésekre adván alkalmat.

5.) A' nemes, tagja a' Szent koronának mely szerént a' nemes oly szoross egybe köttetésben van a' fejedellemmel, hogy az törvényes fejedelem nem lehet' ha csak az ország nemesseitől nem választatott, úgy nemes sem, ha csak a' törvényes fejedelem által azzá nem tétetett. D. 1. r. 3. t.

6.) Az ország gyűlésében szabad szavazattjok vagyon, hanem ma követek által gyakorolják.

7.) A' főbb hivatalok viselése őket illeti.

8.) Pálczával nem büntettethetnek.

9.) Nemtelen által nem pereltethetnek.

E

10.)

10.) Törvénybe állítani nem szabad, hanem jobbágyaik által meghivandók.

11.) Uradalmi hatalmok vagyoni jobbágaikon, 's jóságáikon tanált gonosztévőkön.

12.) A' közterhek hordozásával nem tartoznak.

13.) A' maga jóságán bányát nyithat, de a' tizedét belőle a' királynak beadni tartozik, — a' maga jóságán tanáltatott sőt pedig csak maga, és azon helységben lakó emberei által használhatja, de el nem adhatja

14.) A' korcsomárolás, halászat, vadászat, mészárszék nyitási jog a' nemeseké.

17.) *Vannaké esetek, melyekben a' nemest is ellehet fogni?*

Több esetek vannak, melyekben, ellent nem álván, a' nemesi kiváltság, *elfogattathatnak a' nemesek is —*

1.)

1.) Ha valamely hatalmas tetten talátatik ott helybe, vagy a' szünetlenni üldözésbe, míg udvarházokhoz bé futhatnának, elfogattathatnak.

2.) A' jóságtalan nemes, nota esetébe, törvény előtt is, kivált ha gyanus volna az elszökésről, elfogattathatik. A. C. 2. r. 7. t. 2. a.

3.) A' lakhely nélküli, és erőszakoskodó nemes kezesség alá vetethetik törvény kimeneteléig.

4.) A' magát valamire kötelezett nemessel, kötelezése szerint bánhatni. A. C. 3. r. 11. t.

5.) A' megítélt gonosztévőt párt fogoló nemes, ha a' reája ítélt büntetés jóságából ki nem telik, elfogattathatik. A. C. 3. r. 47. t. 7. a.

6.) A' jóságtalan, 's czégéres vétkeket elkövetett nemes, a' tisztek által el fogattathatik. A. C. 3. r. 47. 7. a.

7.) Ha egyszeri gyilkosságnál többet cselekszik. C. C. 3. r. 14. t. 4. a.

8.) A' számadás alatti tisztek, ha

E2.

szám-

szám adás nélkül elszöknének, elfogattathatnak.

9.) A' jóságatlan, 's feleségének jóságából hatalmaskodó nemes az 1698^{bé}li 6. a. szerint, — a' jóságos is, ha nincs 200. f. erője — az 1635^{bé}li 6. és 1678^{bé}li 6. a. szerint: a' kiezen eseteken kívül valamely nemes embert elfogna, vagy letartoztatna 200. ft. a' büntetése.

18.) *Mit tudunk a' nemes Székely nemzet jogairól?*

1.) A' Székelynemzet eredeti nemes a. D. 3. r. 4. t. 2. a. több fejedelmek, nevezetesen leg közelebről 1691^{be} Leopold is elismért diplomája 14^{ik} pontjába.

2.) Csak az 1562^{ik} nota után kezdettek nemessítő levelet kérni

3.) Az egész Székelyföldön nincs fejedelmi jus, csak is azon jóságokba, a' melyekbe 1562^{be} erőszakosan a' nota által bé vitetett, vagy
a

a' magános birtokosok bé vitték, a domány levelet kérvén jóságaikra.

4.) A' Székely mint más nemes, semmi adoval az egy katonáskodáson kívül nem tartozik törvény szerint, el esmervén ezt Leopold is diplomája 14^{ik} pontjában; de most mégis fizeti.

5.) A' Székelyt füstín kívül csakis négy esetben lehet törvénybe hívni az A. C. 3. r. 76. 13. a. sz. u: m: a' jobbagy felkérésben, — a' bé igtatások ellentmondásában, — a' törvényes parancsolatoknak nem engedelmeskedésben, — és a' notában; — a' három első esetben a' királyi táblára, a' negyedikben az ország gyűlésére: ha valaki ezen eseteken kívül a' Székelyt füstiről kihivná, 200, ftal büntetetik.

6.) Székely földön a' perfolyam alatti jóság birói záralá nem tétethetik. A. C. 3. r. 76. t. 14. a.

7.) Tisztviselőiket szabadon választ-

lasztják, és a' szükség úgy kíván
ván megis változtathatják.

8.) Holt dija 25. mf. élő dija 12 $\frac{1}{2}$.

9.) Három forintot érő jóságért
indult pert az udvarig vihet.

10.) Törvénybe idézés, és meg
ítélés előtt, el nem fogattathatik,
kivéven a' 17^{ik} kérdésben elő for-
dult eseteket.

11.) Minden pereik tulajdon i-
télő székeik előtt kezdődnek, 's
mennek fennebb rendes fel hívás
utján.

12.) Ingyen gazdálkodással nem
tartoznak.

13.) Jövevény emberek ha vala-
kinek magokat jobbágyul adják, a'
fiscustol sem adathatnak másnak.

14. Korcsomárlási jogok van.

19.) *Mit értünk az örökösödés alatt,
hány féle, és mindenik külön kü-
lön miben áll?*

Azon törvényes hatalom, mely-
nél fogva az azzal biro, másnak
el-

elmaradott[örökségét, maga tulaj-
donává teheti, örökösödésnek ne-
vezetik. *Háromféle u: m: törvé-
nyes, vég hagyományi, és vég-
hagyományon kívüli: — törvényes*
az mely által a' jövök a' törvény
erejénél fogva szálnak az örökö-
sökre, mint olyanok, a' melyekről
a' megholt szabadon nem rendel-
kezhett. D. 1. r. 58. t. — *Vég ha-
gyományi*, azon jövökben, melyek-
ről a' meg holt szabadon rendel-
kezhett. D. 1. r. 5. 57. t. — *vég ha-
gyományon kívüli*, midőn a' vég-
rendelés nélkül meg hólnak szer-
zeményei azokra ményen által, a'
kikről feltéteik, hogy leg inkább
szerette, mint gyermekeikre, vagy
legközelebbi atyafiaira, azért nem
tévén vég rendelt, hogy jövök
nékik kívánta hagyni.

20.) *A' jövök természetekre nézve
hány félek?*

Kétfélék, *ingok*, és *ingatlanok*,
vagy

vagy *fekvők*, és *felkelhetők*: *ingoknak mobile* neveztetnek azok, a' melyek a' magok valóságokban egy helyről, más helyre által tétethetnek, például, bor, buza, barmok, 's a' t: *ingatlanoknak, immobilé*, neveztetnek azok, melyek a' magok valóságokban, egyhelyről más helyre által nem tétethetnek, például, a' szántók, kaszállók 's a' t: mindazon által vannak jóvok, a' melyek noha egy helyről más helyre a' magok valóságokba át-tétethetnek is, megis a' törvény képzeténél főgva ingatlanoknak tekintetnek, mint a' familiák clenodiumát, drágaságait, az össi tökepénzek az el adott össi ingatlan jóságból bėjött tökepénz az 50. vagy azon feljüli számból álló ménés.

21.) *Az adományal, donatio, nyert jóságban az adományos ki haltával hogy történik az örökösödés?*

Az

Az adományal szerzett jóságban örökösödés függ az adománylevél bérekesztésétől, — *clausula*, — mert abba ha nincs belé téve, hogy mind a' két ágnál adatik, akkor az adományosnak csakis fiu maradékai örökösödnek a' jóságba, a' Leánynak pedig csak negyed, — *quarta*, — adatik, — a' mitészi a' jóság negyed részinek köz becs szerénti árát, — ha belé vagon téve, hogy mind a' két ágra adatik, akkor a' fiu, és leány maradékok egyaránt örökösödnek, ha pedig ugyan, hogy elébb a' fiunak, azután a' leánynak, akkor a' mig fiu maradéka van az adományosnak, addig a' leányok nem örökösödnek, hanem minek utánna a' fiu ág kihál, az után menyen által a' leányokra az örökösödés, és már ezután mind a' fiu, mind pedig a' leány ág egy aránt örökösödik; ha minden maradék nélkül hal meg az adományos akkor száll a' *fiscusra* a' jóság.

22.)

22.) *A' magszakadson, (defectus seminis) kívül még, micsoda esetekben örökösödik a' fiscus?*

1.) Örökösödik a' nota esetében midőn valaki *felségsértésbe* esik, el vesztvén akkor mind fejét, mind pedig az ötöt illető rész jóságát.

2.) Örökösödik az *articulusoknál fogva*, midőn t. i: a' nota esetén kívül valamely oly bűnbe esik valaki melyért feje el vesztésén kívül jövai elvesztésével büntetetik. A. C. 4. r. 12. és 14. t.

3.) *Contractusnál fogva*, — midőn valaki az eladónak semi jus, — nulum jus, — fenn nem hagyásával a' jósághoz, — vészen valamely jóságot, és magtalanul meghal.

23.) *Székelyjóságokban hogy történik az örökösödés?*

A' Székely jóság első elfoglaláskori jóság lévén, mint vérrel szerzettbe a' D. 1. r. 18. t. szerint a'

a' leány nem örökösödik ha fiu van, csakis kiházosítást kap, ha pedig az el hunytnak fia nincs, csak leánya, akkor a' leány természetes praefecta, székelesen fiuleány, — és ő az örökös, de ha férjhez menvén, nékie fia és leánya születik, akkor a' leány a' jóságból egyebet nem kap, csakis kiházosítást, a' fiué lévén az örökség; így ha két testvérek közül egyiknek fia csak, a' másiknak csak leánya van, a' leány úgy örökösödik az atya jóságában, mint a' fiu a' maga atyáéban, de ha a' mint mondatott, a' leánynak fia és leánya születik, akkor a' fiu az örökös, a' Székelynemzet 1555^{bé}li constitutioja 20. 21. 22. pontja szerint.

24. *Ha a' Székely fiu leány paraszthoz méggyen férjhez, az a' jóságba örökösödik-e?*

Nem kap jóságot, hanem a' köze.

zelébbi vérek annak becsü árrát néki ki fizetvén, szállreájok, 's ö a' pénz meg elégedni tartozik A: C: 3. r. 76. t. 12. á. 4. p.

25.) *A' fiscusnak a' Székely jóságba vanne örökösödése?*

A' Székelyek jóságaikat első elfoglalásnál fogva birván az arrol szabad rendelkezést Szent István 1° magyar királynak nem adták volt által királyságba léptekor, mint a' vármegyei nemesek, és így a' *fejedelmi jus*, — *jus régium*. — bé sem is vétetett a, Székely jóságokba; — később 1562^{be} történt nota után némely jóságba erőszakoson bévitetett a' fejedelmi jus, 's némelyek magok is önként bévették, — a domány levelet kérvén jóságaikra; már az ilyenekbe a' birtokok megszakadásával, vagy notáztatásával örökösödik a' fiscus, de a' többibe nem: ezt bizonyítván 1°

Rá-

Rákoczi Györgynek 1636^{ba} januarius 30^{án} Szamosujváron a' Székelyeknek adott kiváltságlevele, mely szerint a' fiscus a' magtalan megholt Székelynek örökösse nem lehet, hanem az ily esetben örökösödnek a' szomszédok, — mint hogy a' D. 3. r. 4. t. szerint a' Székelyek tribus szerint osztvánfel jóságaikat, feltéttetik, hogy a' magtalan elholt részjósága egy volt a' szomszédokéval.

26.) *A' magtalanul el hólnak hátra maradott özvegye mikben örökösödik?*

A' D. 1. r. 98^{ik} tit: szerint, ha a' férj magtalanul, 's minden végrendelés nélkül halel minden jovai az özvegyre szállnak, a' férje házába marad, és onnan mig ura nevit viseli, kisemtétethetik, úgy jóságai is, ha csak azok dossát nagyon felyül nem mulják, tölle el nem

nem vétethetnek; örökösödik továbbá az olyan szerzett jókba, a' melyekről szolló szerzeménylevelbe a' neve belé van téve; — ha gyermekei vannak azoknak természetes gyámja, és gondnokja, mind addig a' jóságba marad, és hasznát vészi, míg a' gyermekek tökéletes életkort érven, annyok ellen azö zvegyi tartás ki szakasztására fel nem lépnek, — a' gyermekeivel történendő osztálykor, a' férje hámos lovai, 's drágább köntösei osztályon kívül az övéi.

27.) *Az örökösök osztálya miképpen történik, és mik alnemei az osztálynak?*

Ha a' testvérek között akar történni az osztály, akkor annyi részre osztják fel, a' hány testvér van, — az elsőség a' kisebb fiut illetvén, a' nagyobbat pedig a' famillia leveleire való gondviselés, — ha leányt is illethe a' jóság

és a' leány lenne a' leg kisebb, mégis nem a' leányé az elsőség, hanem az előtte lévő leg kisebb fiué; hapedig nem testvérrel, hanem több izbéli atyafiak között történendő az osztály, akkor elsőben oszlik *törsökökre*, *stirpes*, — az után *fejenként*, —, *in capita*; alnemei az osztálynak: *rectificatio*, *osztályigazítás*, mely által az osztoztató birák által ejtett hiba hozatik helyre, — *bonificatio*val, valamelyik osztályos résznek az osztály után eset kára potoltatik ki: *ujjosztály*, — *nova divisio*, — mely által az eredeti osztályban esett tetemes hibák meg jobbittatnak, és az eredeti osztály felbomolván, egészen ujiformába vitetik véghez. D. 1. r. 46. t.

28.) *Micsoda esetek azok, melyekben az atya a' fiát, és viszont a' fiu az atyát osztályra kényszeritheti?*
A'

A. D. 1. r. 52. t. öt esetett hozfel, melyekben az atya a' fiát az ösi jóvak fel osztására kényszeritheti:

1.) Ha a' szülő a' fiait megveri, vagy valamely tetemes méltatlansággal illeti.

2.) Ha szülőit haláloson oly vétkekről vádalja, melyek a' felség, és az ország veszedelmére nincsenek.

3.) Ha a' szülők élete után leskelődik.

4.) Ha gonosz tévökkel társalkodik, vesztegetvén az atyai jókat.

5.) Ha el fogott attyát ki nem szabaditaná, vagy érette kezességet nem vállalna.

Ellenben a' fiu az attyát a' D. 1. r. 53. t. szerint a' következő esetekben szoríthatja osztályra.

1.) Midön az atya jóvait semmi szükségből, vagy helyes okból, hanem csalárdul elidegenitti, vesztegeti, vagy vesztegetni igyekszik.

2.) Midön az atya örökségeit noha

noha el nem idegenitti, sem azt el idegeníteni nem törekszik, hanem azokat számba semvéve pusztulni engedi.

3.) Ha az atya a' fiát minden ok nélkül kegyetlenül üldözi.

4.) Midön a' fiu a' tökéletes életkort elérte, és az atya meg házosodni nem engedi.

5.) Midön az atya vétekre kényszeritti:—ezen el mondott esetekben, egyik a' másikat osztályra kényszeritheti, de csak az össi jokból, mert szerzeményeit ezen esetek miatt történendő osztálykor egyik sem tartozik osztály alá bocsátani.

29.) *Mi a' vég hagyomán és hány féle?*

A' második örökösödési mód a' vég *hagyományali*, mely az haldoklonak a' maga jóvairól való azon utolsó akarattyát foglalja magába, hogy ő azokkal halála u-

F

tán

tán mit akar: a' vég hagyományt—*testamentum*, közönségesen el lehet osztani *kétfélére* u: m: *inepeljésre, Solemné, és kiváltságosra, — privilegiátum: — inepeljés az*, mely minden a' törvénytől ki szabott, és a' törvényes szokás által meg erősített belső, és külső tulajdonságokkal bir.

kiváltságos az, melyben nintsenek meg ezen tulajdonságok; ilyen négy esetben.

1.) Ha szent dolgokra tétetik, könyörületességből.

2.) katonai, midőn a' táborba veszedelem idején tétetik.

3.) a' pestis idején tétetik.

4.) az országon kívültett.

30.) Mik a' vég hagyomány belső tulajdonságai?

Belső tulajdonságaira nézve a' vég hagyománnak, tekintetbe jönnek a *hagyó*, — "*testans*," — ha-

gyo.

gyományos, "*testamentarius*," és a' hagyandó jok.

1.) A' *hagyónak* tökéletes szabadságának kel lenni a' hagyásra, az az: önálásnak, hogy senkinek hatalma alatt ne legyen, — így nem hagyhatnak az éretlen eszű gyermekek, dühös bolondok, becsülete vesztettek, úgy azoknak is hagyományok semmit ér, a' kik csalárdsággal, vagy erőszakkal vétettek az hagyásra.

2.) Az *hagyományos* legyen olyan, hogy néki hagyni lehessen, és jószágot birhasson; így nem lehet hagyni fekvő jokat örökösön az idegeneknek, parasztoknak, közönségeknek, klástromoknak, ecelésiáknak.

3.) Az *hagyando jo* legyen olyan' mely az *hagyónak* tulajdon hatalmától függjön, ilyen saját szerzeménye, mert az ősi jokról az örökösök kárára nem rendelkezhetik.

F2.

31

31.) *Mik a' véghagyomány külső tulajdonságai?*

1.) Hogy ha a' hagyó maga írja a' hagyományt, aláírta, és megpecsételte, akkor külső tanura szükség nincs.

2.) Hatanuk írják, akkor két kifogás alá nem jöhető tanunak bizonyásgtétele elégséges, de sem az hagyóhoz, sem az hagyományoshoz semmi össze köttetéssel ne legyenek.

3.) A' tanuk a' bizonyásgtételre szolittassanak meg.

4.) A' tanuknak nem külön külön, hanem egyszerre jelenkelleni, had halyják, lássák és értsék a' hagyót.

5.) A' tanuk megírják, igaz hittel aláírják és meg pecsétlik, ha bépecsételve adatott által, kívül reáírják az hátára, hogy az hagyó azon bépecsételt írásba álitotta lenni végső akarattyát.

6.) A' rendelés velős foglalattyá

ba sem vakarás vagy igazításnak nemszabad lenni.

7.) Az igazítások tétessenek ki, hogy a' tanuk által igazítatott.

32.) *Mi neveztetik codicillusnak?*

Ha az hagyó hagyománya valamely részt meg változtatja, vagy valamit még téssen hozzá *codicillusnak* neveztetik, mind azon tulajdonságokkal kelbirni, mint a' végrendelésnek, — de vigyázni kel, ne hogy más légyén egészen a' végrendeléstől mert akkor nem *codicillus*, hanem új végrendelés lenne; ha a' vég rendelés el romlik, el romlik a' *codicillus* is.

33.) *Mi a' zállog, és hány féle?*

A' *zállog* közönséges értelemben véve, valamely vagyonnok bizonyos rajta fekvő pénzbe, a' meg határozott ideig való birása: *két féle, ingo, és ingatlan; ingo az, melj-*
nél

nél fogva, valamely felkelhető vagy a költsön vett pénzért, a hitelezőnek át adatik, az adosság visszafizetéséig; a mikor tartozik kibocsátani azon valóságba, a melyben bétéve volt: ha az ily zálog kiváltására kitűzött idő kitelik, és az ados kiváltani nem akarja, meg intetik 15 napra a kiváltásra, s' ha arra sem váltjaki, megbecsülik, s' eladathatik. Az *ingatlan zálog* oly kötés, mely mellett valaki meg szorúlván, fekvő jóságát bizonyos summa pénzbe a hitelezőnek minden haszon vétellel együtt átadja, oly formán, hogy bételvén a kötés ideje, és feltételei, néki azon jóság, az reá fel vett pénz visszafizetésével adassék vissza.

34.) *Az ingatlan zálog hányféle?*

Háromféle; kötés melletti, "contractuális," törvényes, "legális," és

és *biroi*, "judiciális"; kötés melletti az: midőn egyezménylevél-nél fogva, adatik által valamely jóság, az érette adott pénzbe, a pénzt adónak: — *törvényes*, melyet a törvény szabott, például: az özvegy ha masodszor férjhez megy is, mind addig míg az örökösök törvényes kívánatait ki nem elégítik, a jóság birtokába marad, és hasznát veszi: *biroi az*: midőn a bíró ítéleténél fogva, valamely jóság készpénz gyanánt el foglaltatik. Időmúlás a záallagos jókra nézve nincs.

35.) *Mi az örökös vásár és hányféle?*

Az örökös vásár össi, vagy szerzett ingatlan jóknak, azoknak minden haszon vételeinek tulajdonosságával, és teljes uradalmával együtt, örökre más birtokába való bocsátása: *háromféle*, egy szerző, és hely-

helytelen „simplex,” helyes okból tett, raciónábilis,” és kényszerített, „necessaria” D. 1. r. 58. 59. t.

Az egyszerű helytelen eladás az, mely semmi szembe tűnő szükségben vagy helyes okon nem alapszik, hanem vagy gonosz szándék-ból, ki jáczodására az örökösöknek, vagy torkosságból ered.

Az helyes okból tett eladás az, mely a' familiának akár mi módon jóvára, de kárára nem szolgál, — így helyes az olyan örökös eladás, mely által a' kapott pénzből az eladó vagy zálogba tévő, más haszon vehetőbb jóságát szerzivi vissza, vagy az özvegynek jegy, és nászruháját, vagy leánynegyedet, fizet, — vagy szükségsmalmakotépített, vagy az eladott helyett más hasznosabbat vészen.

A' Kényszerített, az, midőn az eladót az egyezménybe kiirandó elkerülhetetlen szükség kényszerítette az eladásra: esetei:

1.)

1.) ha valaki főbenjáró büntetésen marasztatván, feje megváltására kéntelen jóságát eladni, de ezen eset ma nem adja elő magát.

2.) ha valaki ellenség fogságába esvén, életét, szabadságát csak jósága eladásából bájott pénzivel mentheti meg.

36.) *Mia' csere vásár és hány féle?*

A' csere vásár oly egyezmény, mely által két felek fekvő jóságait minden haszon vételeikkel együtt, egyik a' másiknak kölcsönösen tulajdonosi jussal általadják, — oka a' Cserének a' jóság csendesebb birtoklása, 's nagyobb haszon véhetősége: a' csere több féle lehet így:

1.) *Tiszta, „purum,”* midőn csak jóság adatik jóságért.

2.) *Elegyes, „mixtum,”* midőn vala melyik jóság mellett pénz is fizettetik,

3.)

3.) *Hasonló, "szimilé,"* midőn hasonló jóság adatik, például, kaszállóért kaszálló.

4.) *Egyenlő, "aequale,"* midőn a' cserébe kapott jóság mind menyiségére, mind hasznára, mind, minéműségére nézve meg egyezik az elcséreltel: különben.

5.) *Nem egyenlő, "inaequale,"* és felrontható.

6.) *Egyenlősített, "adaequatum,"* midőn a' menyiségére, vagy minőségére nem egyenlő jóság pénzelpotoltatik: ezenpontra meg keljegyezni, hogy a' cserének a' jóság lévén az alapja, az adandó pénz nem lehet több mint a' menyit a' jóság fellérne.

7.) *Szincs, és csalárd, "fictum, si mulatum!"* szincs, midőn a' contractus szerént cserélt jóság által adatik ugyan a' cserélőnek szemfényvesztésből, de azután vissza mégyen újból előbbi tulajdonossa birtokába, az elcséreltis nálla maradván: *csalárd,*

lárd, midőn leg kisebb jóság sem adatik, noha a' contractusba adatni iratott.

37. *Mitsoda feltételek kívántatnak meg arra, hogy a' cserevásár állandó legyen?*

A' csere állandóságára meg kívántatik:

1.) Hogy az valóságos és törvényes legyen, hogy nepénzért, hanem jóság adassék jóságért, nem következvén az ily törvényesen véghezment cseréből károk, sem a' tulajdonosoknak, sem az örökösöknek.

2.) A' cserélt jók hijánossága pénzelis potoltathatik ugyan, de vigyáznikell, ne hogy több pénz adassék, mint a' mennyit a' cserébe kapott jóság fele érne.

3.) A' csere törvényesen meg esvén, a' cserélt jóság oljan jussal mégyén által a' cserélőkre, és örökösseikre, a' miljen jussal biratot

tott a' cserébe adott; – a' cserébe kapott jszág az elcseréltnek természetét öltvén magára, – így például: ha a' cserébe adott jaszág csupa fiat illetett a' cserébe kapott is csak fiat fog illetni, noha meg lehet hogy az a' csere előtt leánytis illethetett, – így ha a' csak fiat illető jaszág potlására a' csere egyenlősítése tekintetéből még pénz is adatnék' abból a' leány még sem kap részt, csak is az érte adott pénzből részesedhetnek.

4.) Ha a' csere törvényesen ment végbe, és abba a' cserélőnek úgy az örökösöknek is hasznok vagyon, az felbonthatatlan; ha pedig károkra van, úgy fel bontható, de maga a' cserélő felnembonthatja: így felbontható a' szines. és csalárd csere, úgy az is, a' mely igen sok pénzel egyenlősített, – úgy hogy a' pénzt lehet a' csere alapjának tekinteni.

38.) *Mi az idő mulas, "praescriptio"?*

Az uradalomnak azon megszerző módja, mely által törvényes időszakasz alatt folytatott békeséges birtoklás után, valamely jus, vagy valamely megszabadulás szereztetik meg.

39.) *Micsoda feltételek kívántatnak meg hogy az idő múlás állandó legyen?*

Meg kívántatik:

1.) Hogy azon dolog, melyben idősitni akarunk, időmulás alá jöhető legyen;; – így nem jöhetnek idősítés alá a' szent dolgok, a' levegő, az el nem ajándékozható fiscalítások, az határjegyek, – "mé ták:" – tekintetbe jön:

2.) A' személy: így nem idősitheti el az osztatlan atyafi, az osztatlan jokat, nem idősithet a' do talista, és quartalista a' dosra és quar.

quartára nézve, — a' zálogtartó a' zallogra nézve, — a' depositarius a' depositumra, — az arendator, 's a' t: és a' kiknek kezekben számadás terhe alatt van a' jóság, — úgy a' kik jóságot tulajdonosi jussal nem bírhatnak.

3.) Hogy a' személy olyan legyen, ki ellen lehet idősíteni, — nem lehet pedig az ellenségénél fogságba lévő rabok ellen, — az olyan fiak ellen, kik száműzöt attyokkal el mennek; — a' kis kornak ellen.

4.) Hogy ki valamit el akar idősíteni, azt bírja örökös czim alatt.

5.) Hogy bírja a' törvénytől ki szabott idő alatt békességesen, és háborítatlanul.

40.) *Mennyi időt határoznak törvényeink az idő múlás tökéletesítésére?*

A' jóság különbségéhez képest kü-

külömböző az időmúlás ideje: így az elajándékozható fiscalításokba 100. asztendő, az egyházi jokba 40., a' nemes jóságokba 32. a' szabad királyji, és mezővárosba 1. esztendő, és 1. nap: némely helyeken 12. a' tiszta Székely jóságokba 32. az olyanokba a' melyekbe a' tulajdonos maga vitte bé a' fejedelmi just 100. a' melyekbe pedig erőszakoson vitetett bé, 32; a' szászföldön 12, a' processusokba 32.

41.) *Mik az időmúlást félbeszakasztó módok?*

Protestatio, reclámatio, retractatio, admonitio, citatio, evocatio, permozdítás, 's birtokbóli kihányás esztendő alatt.

TÖRVÉNY GYAKORLAT

- 1.) *Micsoda eljárások, és lépések kívántatnak a törvényes keresetek megindítására?*

Intés, „admonitio;” – idézés, „citatio;” – kihívás, „evocatio;” és bizonyosítás, „certificatio.”

- 2.) *Ezen lépések hány képpen szoktak meg tétetni?*

Két féleképpen, írásbeli utasítással, és szóval.

- 3.) *Mire kell vigyázni az írásbeli utasítással eljárásakor?*

1.) Hogy azt, a' véghez vinni akarok, – kezeikből az ellenfélnek addig kine adják, – ha kívánja is, míg felnem olvasták és meg nem magyarázták.

2.) A' tiszti pecsétet a' meghívás, és bizonyosítottáskor elő kell mutatni,

ni, a' megintéskor nints szükség pecsétre.

3.) A' téendő feleletre jól figyelni, és azt a' miképpen felel, úgy megírni.

4.) Mindnyárt az utasítás után kell azon papirosra írni az eljárásról szóló bizonyítványt, ki tétetvén tisztán benne, hogy melyik esztendőbe, holnapba, és napon, történt az idézés, vagy bizonyosítás, vagy megintés; – az idézéskor, és bizonyosítottáskor hogy a' tiszti pecsétet elő mutatták, melynek ereje mellett idéztetik vagy bizonyosítatik 8^{ad} napra; a' ki hívásba nem kel pecsét, mert az királyi kihívó parancsolattal „*evocatorium*” „*mandatum*” szokott véghez vitetni a' cancel listák által; belé kell tenni továbbá, hogy hová idézték, vagy bizonyosították; végre a, bérekesztésbe belé kell tenni, hogy a' fennebbi eljárásokrol „*igazhittel*” bizonyoságot tésznek, – mert különben még semisíthetnének az

azon épülendő perfolyam; — ezen eljárások alá neveiket oda kell írni, 's ha valami igazítás tétetett az eljárás megírásába, azt is belé kell tenni, hogy "általok igazítatott meg".

4.) *Mire kell vigyázni a szóval való eljárásokban?*

A' már elő soroltakon kívül belé kell tenni a' bizonyításokba, hogy ki a' követlő, és ki az ellenfél? mi ranguk, és állapotuk, mi az eljárások tárgya? ha fel kelhető jók aránt voltak küldetve, azokat, 's azoknak neveit kikell tenni, — ha fekvő jók aránt, azok hol, melyik helységbe, határba, kik szomszédságaik között vannak? — fel kell tenni az időt, hogy melyik esztendőben, holnapba, és napon történt az eset,? főképpen az hatalmasságot tárgyzó esetekbe, 's végre odaírni, hogy a' kereset bé adásakor bővebben is fel fog fejtődni.

5.)

5.) *Mi az intés, admonitio, és hány féle?*

Az *intés* egy oly törvényes lépés, mely szerént valaki mást, a' maga jussának fenn tartására, valaminek megtételére, vagy elhagyására meg szolitat: *két féle: hasznos*, "utilis", és *szükséges*, — *necessaria*: — *hasznos* akkor, mikor oly esetekben tétetik, melyekben a' törvény azt megtenni nem parancsolja, mint az időmulás meg akadályoztatására; *szükséges* akkor, mikor a' törvény azt elmulthatatlanul parancsolja tenni, és ha elmellőztetik az azon épülendő kereset leszálítatik, mint a' zállogba, tiszta adóságokba 's a' t: úgy minden execution kezdődő perekben.

6.) *Az intést hogy törvényes legyen miképpen kell véghez vinni?*

Hogy ha a' megintendő személfesen megtanálthatik, személfesen

G2

kel

kell ellene véghez vinni, ha pedig nincs jelen, házánál lévő cselédjei, vagy jobbágysai előtt tegyék meg 15. napra; — ha idézéssel, vagy bizonyosítással van egybe kötve, nyomba kell aztot véghez vinni, de úgy, hogy az utasítást elolvassván addig, míg az intés szolt, ha nemes ellen történik a' lépés, meg kel várni mit felel az intésre, — 's akkor ki jövőn, az idézést, vagy bizonyosítást jobágysának, ha van, — ha nincs szomszédjának, vagy cselédjének kell felosvasni, 's béküldeni urához feleletért, 's a' mit osztán felel reá irni meg; mivel nemes embert nem mindenkor lehet személjesen idézni, vagy bizonyosítani: az adosságokért, és zálogért történendő megintéskor közleni kell az adosságról, és zálogról szóló levelek párját; a' zálogba egyszer 's mind az egész zálog summával, ha tudatik mennyi, úgy a' jóvittások meg fordit-

tá-

tásával meg kell kínálni, ha pedig a, zálog summa menyisége nem tudatik, akkor a' kisebb summával, mely 3. ezüst m. ft, egy m. ftot 50. ezüst krba számlálva, meg kell kínálni.

az utasítással el járás formája az intésnek. foljónak 1843^{ik} esztendő november holnapja 15^{én} a' fenn irt intő utasítással el mentünk itten nemes Udvarhely székből Székely Udvarhelyen lakó n. n. uram ö kegyelméhez, kit is személyesen megtalálván, előtte az utasítást fel olvastuk, és megmagyaráztuk, meg intvén ö kegyelmét azon T. T. urnak tartozó 100. ft. adosságnak 15. napok alatti befizetésére, közölvén egyszer 's mind 100. ft: tartozásáról szolló contractus-sa párját, melyre tön ilj feleletet: *érti* 's a' t: Hogy ezen meg intés mindekben a' fenn meg irtakszerént történt legyen, arról igaz hittel, nevíünk aláírása erőssége alatt bizonyosságot teszünk. Sz. Udvarhelyen a' fenn-

fenn irt időben — N. N. Tábla biro. és
N. N. Hütös táblabíró,

a' szóval való meg intésbeni eljárás formája: folyo 1843^{ik} esztendő november 15^{én} azon meg tanálására Sz. udvarhelji Döbrei Gábor ő kegyelmének: hogy az Üstös Minya uram által nékie tartozó 50. ft. adosság befizetésére üstös Minya uramot intenők meg, el mentünk üstös Minya uram lakházához, kit is személyesen honn tanálván, a' Döbrei Gábor uramnak tartozó 50. ft. adosságnak, mátol 15. napok alatti bé fizetésére meg intők, közölvén a' tartozásról szolló contractus párját, protestálván költségről, fáradságról, 's interesről, melyre Üstös Minya uram tön ilyen feleletet; *érti 's a' t:* (: bé rekesztés, mint a' másba :)

*Szóval való meg intés formája,
a' zállog megeresztése aránt:*

Folyo

Folyo 1843^{ik} esztendő november 15^{én} Székely Udvarhelyi Géházi Mátyás uramnak azon megtalálására, hogy az még eleitől régen el zállagosított azon belső jóság meg eresztéséért, mely vagyon itten Sz. Udvarhelyen a' Botos uttzába, az n. n. és n. n. szomszédságaiban, mostani birtokossát Jébuzeus Jakab uramot a' ki bocsáttás aránt intenők meg: elmentünk Jébuzeus Jakab uram ő kegyelméhez, és személyesen honn találván, a' már szomszédosított Géházi Mátyás uramot illető Jóság 15. napok alatti kibocsáttására meg intettük, meg kinnálván az általlunk egyszer 's mind párba közlött contractus tartalma szerénti 50. rft. egész zállog summával, egy szer 's mind ajálván azt is, hogy ha mi joyittásokat tett volna, hitelesbébizonyítás után a' lehuzandók lehuzásával kész kifizetni; a' meg nem eresztés esetibe protestaltunk a' nyakasság büntetéséről, haszon vételről, úgy

ugy költségről, fáradságról; melyre így felele Jébuzeus Jakab uram; *értem's a' t:* – Hogy ezen megintés, s a' t;

7.) *Mi az idézés, – “citatio,” – és hányféle?*

Az idézés a' perek meg kezdésére tiszti pecséttel, vagy királyi parancsolattal meg hivattatása az alperesnek a' felperes által: *kétféle, személyes* midőn személyesen hivatik meg, *nem személyes* midőn jobbagyai által hivattatik.

Utasításali idézés formája:
Folyó 1843^{ik} esztendő november 15^{én} a' fenn irt idéző utasítással el mentünk Sz: Udvarheljenlako N: N: ökegyelméhez: (: vagy: *ha nem személyesen téendő:*) N: N: ur P. nevű szolgáló emberéhez, kinek is az utasítást fel olvastuk, és meg magyaráztuk, előmutatván a' ke

kezünkben lévő tiszti pecsétetis; melynek ereje mellett, nemes Udvarhely széki törvényes alszékére 8^{ad} napra mátol számlálva, az idézést meg tettük; melyet meg értvén P. tevé iljen feleletet, *érti.* Mely idézés, hogy az irtak szerint történt legyen, nevünk alá írása erőssége alatt bizonytságot teszünk igaz hittel. Sz. Udvarhelyen a' fenn irt időben.

N: N. és N: N.

Szóvali idézés formája:

Folyó 1843^{ik} esztendő november 15^{én} kérésére Sz: Udvarhelyi n: n: ö kegyelmének el mentünk ugyan oda-
való m. m. ö kegyelméhez az aránt; hogy m. m. ö kegyelmét a' folyó év november 1^ő napján itten Sz: Udvarhelyen, a' piacz uttzában véghez vitt n. n. elleni kegyetlen megveréséért nemes udvarhely széki törvényes alszékére mátol számlálva 8^{ad} napra a' kezünkben lévő tiszti pecsét ereje mel-
lett

lett törvénybe idézők, kit is személyesen honn tanálván, minekutánna néki meg magyaráztuk volna, hogy n. n. azon kegyetlen meg verésért, melyet az irt időbe rajta végbe vitt, nemes udvarhelyszék törvényes alszékén meg perelni kívánja, s. keresetét bővebben felfejtve, mátol számlálva 8^{ad} napon azon törvényes alszék eleibe békébe adandja, a' kezünkbe lévő tiszti pecsét felmutatása és ereje mellett meg hivtuk; melyre ezt felelé, "érti. Melj idézés: 's, a' t:

8.) A' kihívás, "evocatio," mibe különbözik az idézéstől?

Azzal, hogy a' kihívás által az alperes a' maga törvényhatóságából királyi parancsolat által, egy felsőbb ítélő szék eleibe, mint a' királyi táblára, ország gyűlésére, parancsoltatik ki, a' maga törvényhatóságából; — az idézéssel pedig

a

a' maga törvény hatóságabéli tiszt pecsétjével tulajdon ítélő széke előttti meg jelenésre szólíttatik,

9.) Mi a' bizonyosítás, "certificatio," — és micsoda esetekben van helye?

Oly törvényes tette a' felperesnek, melyel híréadatja az alperesnek, hogy ellenne bizonyos törvényes lépést fog tenni: helye van, a' legrövidebb perfolyamokban, az exequutiokban, novummal való élésben, contradictio, inhibitio, és repulsio okadásaira való fel szólíttásban.

10. Mi az esketés?

Az esketés neve alatt értjük a' törvényesen királyi parancsolattal, vagy tiszti pecséttel előálitott, és meghitelt tanuknak a' törvényes kérdés alá hozható, vagy hozott dolgoknak a' végre kibocsátott régi.

gi.

giusok általi kikérdeztetéseket.

11.) *Hány féle az esketés?*

Két féle: *mellékes*, „collateralis,” és *közös*, „communis”: az első az, melyet a' peresfél vagy előre készülöleg, vagy pedig a' perrendin nyert kibocsátás, „*exmissio*,” mellett vitet véghez: *közös* az melyet az ítélőszék a' perlekedő felek ellenkező állításaikból, és békabizonyításaikból származott kétségeknek el hárítására véghezvitetni meghatároz.

12.) *Mind a' kétféle esketés törvényességére mik kívántatnak meg?*

1.) Hogy a' régiusok törvényesen legyenek ki bocsátva, király biro vagy notárius által, és ezen ki bocsátásokat, mindjárt a' kérdő pontok után írják fel a' táb: utm. 84. §ssa szerint.

2.) Hogy a' mellékes esketéseken

ben a' kérdések ne legyenek senki becsülete ellen intézve, ugy ne legyenek sűgók, „*suggestum*,” és utmutatók.

3.) Hogy a' tanuk királyi parancsolat, vagy a' kerületbéli tiszt bíró pecsétje mellett állittassanak elő, és eskettessenek meg vallások szerint.

4.) Hogy a' relátoriát a' régiusok igaz hittel írják alá.

5.) Hogy az esketések esztendő alatt hitelesíttessenek „*authenticaltassanak*. táb: utm. 83. 84. 85. §ssa:

6.) Hogy a' régiusok aláírván. tulajdon pecséteikkel zárják bé, és a' honnan ki bocsátattak czimezzék.

7.) A' köz esketésre a' biztosok ítéletesen legyenek ki bocsátva.

8.) A' kérdő pontok is ítéletesen adassanak ki.

13.) *Mirekell még vigyázni az esketés el készítésében?*

1.)

1.) Hogy az előre bocsáttásba, — „*præmissa*“, — írják ki, hogy kinek meg tanálására, mikor költ pecséttel, vagy parancsolattal, melyik esztendőben, hólnapba, és napon, melyik városban, faluban, vagy helységben, kik szomszédságába lévő házánál kezdették az esketést, miként eskették a' tanukat, és vették bé valamásaikat, az után írják bé a' pecsétet szóról szóra, a' pecsét után a' kérdő pontokat, ez után a' kibocsáttást.

2.) Mindenik tanunak vezeték és kereszt nevét, sorsához való czimét, hová való, hány esztendő? meg kell írni, ha tisztviselő, mitsoda karbeli,? ha asszony, kifelesége,? vagy özvegye,? ha szolga, vagy jobbágy, ki szolgája, vagy jobbágya,? esztendő számát honnan tudja? úgy asztis, hogy törvényesen idéztetve, hiteltetve, és kérdeztetve volt.

3.) Feleljek a' kérdő pontok szerint előlkezdvé irassanak le.

4.)

4.) Ha az esketés helye, és napja változik, aszt is fel írni, hogy hol és mikor folytatták tovább.

5.) A' vallók egyenként kérdeztessenek ki.

6.) Nem szabad erőltetni, hanem a' miként felelnék, kell vallomásait meg írni.

14.) *Az esketések hitelesítéskor*, „*aut henticatio*“, *mire kell vigyázni?*

Régebben a' táb: utm: 87^{ik} §ssa szerint a' hitelesítés nem úgy történt a' hogy most gyakoroltatik, mert azon §s: értelmébe, annak a' szék színén kellett meg esni, vagy ha sok dolgai miatt a' törvény széknek, ott nem történhetett, a' törvényszék két tagjai, és jegyzője előtt, a' törvényt tévő háznál kellett meg történni: a' kibocsátott hitelesítők az elnök által az hitelesítés igazságos véghez vitele, és elő adása aránt meg intettek: — ha a' bizonyságok az esketésbe egzszerre kérdez tet-
tek

tek volna is ki, azok még is a' hitelesítés kor külön külön ki kérdezendők, és nem csak az igazság nyilvános ki mondására nem csak meg intendők hanem meg is esketendők, — a' kérdőpontok egyenként olvastassanak fel az arra tett felelettel, meg kérdeztetvén a' tanú, hogy azokat magának esmerié, és helybe hadja e, és a' mit felel le kell írni, — ha a' bizonyág tudásból felel, de hogy honnan tudja? nem mondja meg, — még kell azt is kérdezni, — ha halomást, hogy kitől hallotta? minden pontra tett feletje olvastassék fel, hogy valyon az hitelesítők által úgy iratotte a' hogy felelt?: azilyen módon véghez ment hitelesítést, egy külön papirosra le kell írni, és aztot a' törvényszéknek levéltárba tétel véget beadni.

A' hitelesítés modját az idézett táblut: ugyan így mondja, de ma más képpen vitetik véghez, mert a' jegyző, vagy királybíró kirendel három hi-

hitelesítőt, a' kik közül egynek legalább rendszeréti táblabírónak, vagy rendes jegyzőnek lenni kell, — különben az esketés ezen szempontból meg semisitetik, és nem is külön papirosra a' Levéltár számára irodik a' hitelesítés, hanem az esketés után mindjárt, és által adódik az exponensnek használás végett: — sem az esketéskor, sem az hitelesítéskor az exponensnek jelen lenni nem szabad.

Esketés készítés formája:

Tekintetes törvényes szék!

Folyó 1843^{ik} esztendő november 16^{án} személyesen lett kibocsáttatásunk következésébe, azon meg tanálására Sz: Udvarhelyi n: n: ö kegyelmének, hogy az általa tisztí pecsét ereje mellett elő álitandó némely tanuknak hitek után téendő valomásaikat bévennök, és megírnók; eljöttünk itten Sz: Udvarhelyen T. T. uramnak m: m: és m: m: szomszédságok közti

H

ne

nemes lakházához, a' hol az előnk-
bē tisztí pecsét ereje mellett az ex-
ponens részére elő álitott tanukot el-
sőbbben erőss hittel meg esketvén, a'
következendőkben vettük bé és irtuk
meg hitek utánni valomásaikat:

*ezután a' pecsét szóról szora
bē irandó.*

a' pecsét e' volt:

Meghivo Intö 's a' t:

ezután irandók a' kérdő pontok

a' kérdő pontok ezek:

- 1.) Esmérie' a' tanu, 's a' többi.
- 2.) 's a' t:
- 3.) 's a' t:

ezek után a' kibocsáttás irandó:

kibocsáttatásunk ez:

A' fenn irt kérdésekre eskessenek 's a' t:

*ezután irandók a' tanuk valomá-
sai e' képpen:*

*következnek a' tanuk, és azoknak
hitek utánni valomásaik.*

1° Tanu Székely Udvarhelyi N: N:
Székely nemes, keresztelő könyvbö-
li-

li, vagy ön tudása szerént 5o. esz-
tendős, R. Cathol: vagy Reform:
letett hiteután felel az

1^ore 's a' t:

2ra 's a' t:

Bérekesztés:

Ezen 10. számbol álló tanuk Ttês
törvényes Szék, laknak mindnyájon
itten nemes Udvarhely székben, az
neveik előtt kitett helységben, kik-
nek is élet idejeket, annak honnan-
ni tudását, vallásokat, állapotjokat,
's a' kérdésekre tett hitek utánni
valomásaikat irtuk meg mü is a'
mü igaz hitünk szerént, neveinknek
saját kezünkeli alirása, és pecsétünk
erössége alatt, az fenn is irt expo-
nens ö kegyelmének jussai jövődö-
béli védelmezésére ki is adtuk a' fenn
irt helyen és időben, alázatos tiszte-

H2.

let-

lettel lévén a' Tekintetes törvényes
széknek.

alázatos szolgái

N: N. és

N: N.

nemes Udvarhely szék hites
táblabírói.

Ha az esketésbe hibák történtek,
vakarások, kihuzások, vagy hozzá a-
dások ha kevés és csekély akkor
csak az íródik; *„igazítottak meg
általlunk a' hibák“*. ha pedig sok,
és nevezetes a' hiba, akkor e' kép-
pen kell ki tenni az esketés végére

lap, sor, szóba, igazított.

3 10. mondja. kihuzás

10 50 én vakarás

12. 20 láttam széljbéli vagy
rendek közti hozzáadás.

és eztis alá kell írni

N: N. és N. N.

15.)

15.) *A' kinyomozás, „investigatio“,
az esketéstől mibe különbözik?*

A' kinyomozást minden ki bo-
csáttás nélkül véghez vihetik a'
királybírák Dulkok, 's más tisztek,
sőt nem tisztviselők által is véghez
vitethetik,—ennek törvénybe próbá-
lo ereje nincs, csak is a' dologgali
előleges meg esmerkedésre szol-
gál—az esketésre pedig királybi-
rói, vagy jegyzői kibocsátás szüksé-
ges, és törvényben próbáló ereje
van.

16.) *Mi a' szelid vallatás?*

Valamely le tartoztatott bü-
nösnek tetteiről ki kérdezése és
írásba tétele.

17.) *Mire kel vigyázni a' szelid ki-
kérdezések alkalmával?*

Hogy a' foglyot ki kérdezzék mi-
nek hívják? hová való? hány esz-
tendő, miféle állapotú, és vallá,

su

su, hol kereszteltetett, testibe valamely hiba nincs e? kérdezzék ki, és írják meg; — ugy azt is, hogy több ször volte fogva, és jelenleg, miért fogatott el, környül állásoson ki kell kérdezni, 's megírni, 's ha a' környül állások ugy kívánják, bün társaival szembesíteni: hanem verni 's rajtok kegyetlenkedni nem szabad. —,

Nyomtatási hibák jobbittása

Lap	Sor	Hiba	Jobbítás.
32	2	tesznek	— lesznek
34	21	terhénél	— terhének
35	1	nának	— volnának
46	23	hgyo	— hogy
52	22	jelent	— jelelt
65	2	talátatik	— találtatik
70	16	clenodi-	— clenodi-
		umát	— umai
	17	drágasá-	— drágasá-
		gait	— gai
75	19	a'	— ha
80	20	tnlajdon-	— tulajdon-
		ságai	— ságai
83	29	vagyonnok	— vagyonnak
85	14	záallagos	— zállagos
88	17	fell	— fele
89	21	törvényesen	— törvénye-
			— sen
90	2	jszág	— jószág
	21	egyenlő-	— egyenlő-
		sitet	— sitetett
93	3	asztedő	— esztendő
103	1	idézők	— idéznők
108	23	felet'ek	— felelet'ek

Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

Házi Pászor Múzeum Tücsökföldi Könyvtára
Székelyföldi Könyvtár